

Cankarjev glasnik

Mesečnik za leposlovje in pouk

Izdaja

CANKARJEVA USTANOVA

Uredništvo in upravnništvo — 6411 St. Clair Ave., Cleveland, Ohio

Urednik: *Etbil Kristan*

Upravnik: *Louis Zorko*

Naročnina za Zedinjene države: Na leto \$3.00, pol leta \$1.50, za 3 mesece \$1.00, posamezen zvezek 30 centov. Za inozemstvo \$4.00 na leto

CANKARJEV GLASNIK (CANKAR'S HERALD) is published monthly by the Cankar Foundation, 6411 St. Clair Ave., Cleveland, Ohio

Entered as Second Class Matter August 31, 1937, at Cleveland, Ohio, under the Act of March 3, 1879

Subscription rates: Domestic — One year \$3.00. Half year \$1.50

4 months \$1.00. Foreign \$4.00. Single copy 30 cents

Editor: *Etbil Kristan*

Manager: *Louis Zorko*

Usebina

Jugoslovanski problemi	29
E. K.: Zanka	34
Rusko zaledje	40
Ivan Jontez: Z vero v vstajenje	44
Zdravje iz blata	49
O prehrani Evrope	51
E. K.: Julkina zmota	54
Severni sij	56

CG

Razočaranje na Islandiji

KO JE ANGLIJA zasedla Islandijo, se je iz Berlina razlegel strahovit krik, spominjajoč na staro bajko o volku, ki se je bridko pritoževal, da mu ovca vodo kali. Rokovnjači, ki se nikdar niso ozirali na nobeno mejo in katerim nobena pogodba ni bila vredna več kot toliko, kolikor so mogli izvleči iz nje koristi zase, so označevali angleški korak za nezaslišan napad na majhen narod, ki se ne more braniti. Islandijci so res brez obrambe, ker nimajo ne armade, ne mornarice; prav zaradi tega je pa njih parlament sam naprosil Veliko Britanijo za zaščito, vedoč, da preti otoku zelo resna nevarnost od nacijev.

Islandija ni velika in nima nobenega posebnega bogastva in s tega stališča ne bi zanimala tretjega rajha. Njena površina meri le nekaj čez štirideset tisoč četvornih milj, prebivalcev pa šteje okrog 130.000. Razen ribolova nima skoraj nobene industrije. Nekaj zemlje je obdelane in nekaj mleka in masla se prideluje. Nešteti slapovi bi sicer dali zelo veliko električno silo, toda domačini nimajo kapitala, tujih podjetij se pa branijo.

Z Dansko je bila Islandija do pred kratkim v personalni uniji: Danski kralj je bil obenem kralj Islandije, ki pa je sicer neodvisna. To razmerje je bilo pretrgano—vsaj do konca vojne—ko so naciji vdrli v Dansko in si jo podložili.

Islandija je ustavna dežela—nova ustava je bila sprejeta leta 1920—in ima parlament, imenovan Althing, ki šteje 28 poslancev v spodnji in 14 članov v gornji zbornici. Ponaša se s tem, da je njen parlament najstarejši v vsej Evropi in je že pred leti praznoval svojo tisočletnico. Ko je bila uvedena nova ustava, je bilo tudi ustanovljeno vrhovno sodišče.

Glavno mesto je Reykjavik ob zapadni obali; šteje okrog 25.000 prebivalcev. Vseh mest je sedem, v katerih živi približno polovica vsega prebivalstva. Islandija ima dobro šolstvo, vseučilišče, moderno učiteljsišče in strokovne zavode. Vse to pa ne bi mikalo nacijev, če ne bi bila lega otoka strateško izredno važna. En pogled na zemljevid razodene to dejstvo.

Islandija, z dvema rtoma se dotikajoča severnega tečaja, leži med Grenlandijo in Nor-

veško. Od zadnje jo loči 680 milj atlantskega vodovja, do prve pa je v ravni črti komaj dobrih tristo milj. Od Reykjavika do luke Julianehaab na južno zapadnem koncu Grenlandije je osem sto milj. Razdalja med islandsko in škotsko obalo znaša sto devetdeset milj.

Islandija v nemških rokah bi neizmerno povečala nevarnost za Anglijo, ker bi bil njen levi bok izpostavljen nemškemu napadom. Nevarnost pa bi bila tudi za Ameriko, ki bi v slučaju angleškega poraza postala skrajno resna. Islandija bi tedaj bila prva postaja, južna Grenlandija pa druga; odtod do Nove Fundlandije je le 870 milj in če bi naciji mogli ustanoviti baze tam, bi njihova letala lahko igraje bombardirala kanadska in ameriška mesta.

Ni se torej čuditi, da so v Berlinu še bolj pobesneli, ko so tudi Zedinjene države poslale nekaj čet na Islandijo, da tam sodelujejo z angleškim vojaštvom. Kajti s tem so bili prekržani nekateri načrti, že davno skrbno izdelani v nemškem geopolitičnem zavodu in nacijskim srcem dragi kakor mučenje jetnikov v Dachavu. Sedaj ni nobena tajnost več, da je islandski parlament sam naprosil Anglijo za vojaško zaščito, ko je dobil dokaze, da namerava Nemčija zasesti otok. Angleško vojaštvo je prispelo baš o pravem času; Anglija tukaj ni ponovila napake, katero je storila na Norveškem, kjer je dovolila, da so jo naciji prehiteli.

Zanimivo je, kar pripoveduje v tem oziru pariška "L'Europe Nouvelle" (Nova Evropa).

"Islandske zadrege—pravi omenjeni list—so se pričele pred več kot desetimi leti. Neki ameriški letalec švedskega porekla, Bert Hassell po imenu je sklenil, obiskati deželo svojih prednikov. Izbral si je pot preko Grenlandije. Ko je tu pristal na planih zmrzlih tleh, je spoznal, da bi se v tem kraju s primerno opremo lahko uredilo največje letališče sveta. Hassellov polet se pa ni srečno končal. Njegovo letalo je padlo v morje, njega pa je rešila neka danska ladja, ki ga je odpeljala v Kopenhagen.

"S tem bi se storija prav za prav morala končati, toda v resnici se še le prav pričinja. Hassell je govoril s švedskimi časnikarji. Po-

(Konec na predzadnji strani)

CANKARJEV GLASNIK

MESEČNIK ZA LEPOSLOVJE IN POUK

IV.
LETNIK
1941-1942

✦
2. in 3.
številka

Jugoslovanski problemi

Pred nami so še hudi dnevi, hudi meseci in nihče nam ne more povedati, kako dolgo bo trajalo. Vse, kar lahko pravimo s precejšnjo gotovostjo, je to, da ne bo kmalu končano, ampak enkrat vendar bo. Pri tem pa upamo, da bo konec dober, to se pravi, da zmaga demokracija in ta up je podprt z lepo vrsto znanih dejstev. Vendar bi bilo napačno, preveč se zanašati na lepo nado, kajti to bi lahko prav slabo vplivalo na napore, ki so neizogibni, če naj bo nacizem poražen. Preveč se je že govorilo in pisalo o pešanju Nemčije, v kateri seveda ni vse tako kakor govori njena propagandna mašina, za katero pa vendar kljub vsemu odporu in vsej sabotaži delajo zaslužnjeni narodi Evrope in katero morajo hraniti tisti, ki sami stradajo. Priznavanje ogromnih težav, ki so še na poti zaveznikov ne pomeni malodušnosti, ampak tako stvarno presojanje položaja je potrebno, da se spoznane težave premagajo. V Angliji, v Ameriki, v Rusiji je minil tisti optimizem, ki podcenjuje sovražnika in zato je dobil več opravičenja oni drugi optimizem, ki dela za zmago, v katero veruje.

Kadar naposled pride ta zmaga, bo dolga, dolga vrsta vsakovrstnih problemov zahtevalo rešitev. Med temi bo tudi nekoliko jugoslovanskih, ki iz zelo razumljivih razlogov posebno zanimajo naše ljudstvo. Vsakemu narodu je njegova usoda najbolj pri srcu. Toda preden se kdor koli loti reševanja teh večinoma precej zapletenih vprašanj, je treba imeti pred očmi dejstvo, da se v slučaju demokratične zmage noben problem ne bo reševal sam zase, noben neodvisno od drugih. Sedanja vojna se bistveno razlikuje od vseh prejšnjih v tem, da se ne vodi za interese nobenega posameznega naroda ali posamezne skupine narodov. Niti za fašistično zvezo se ne more reči tega, dasi ni nobenega dvoma, da bi bila Italija v slučaju nacijske zmage takoj, Japonska pa v doglednem času izigrana. Toda to se ne bi zgodilo v interesu nemškega naroda, temveč le v prid diktature tretjega rajha. Zavezniške čete pa se ne bojujejo za Anglijo, ali

za Rusijo, ali za Grško, ali za Norveško, za Jugoslavijo ali za katero koli posamezno deželo. Bojujejo se, da starejo nacizem—ne le za enkrat, temveč za bodočnost, kolikor pač more ena generacija storiti za varnejšo bodočnost.

To postaja jasneje od dne do dne, ne le po tem, kar sta Churchill in Roosevelt povedala o svojih ciljih, ampak tudi po izjavah nešteti ljudi, katerih besede zaležejo in ki imajo pravico govoriti, še najbolj pa po demokratičnem duhu, ki se krepča po vseh deželah kakor še nikdar ne.

Glavna naloga onih, ki bodo ustvarjali "novi red" na svetu bo torej, najti in potem uveljaviti tako splošno uredbo, ki bo za bodoče onemogočila diktature, naj se imenujejo kakor koli in se naslanjajo na kakršen koli sistem. Danes se ne more več reči, da se tiče politična organizacija posamezne dežele samo naroda, ki je prizadet. Le prepozno so državniki spoznali, da je bil fašizem zadeva vsega sveta in narodi plačujejo sedaj to zmoto z izgubo neprecenljivih materialnih in kulturnih vrednot in z rekami krvi. Če se hoče v bodoče preprečiti to, se morajo najti sredstva, da se onemogoči tak ali podoben sistem povsod. Očividno je v ta namen potrebno sodelovanje vseh, ki so take volje in to sodelovanje mora biti organizirano; neizogibna je zveza narodov, ki verujejo v demokracijo in ta zveza se mora od nekdanje Lige narodov razlikovati pred vsem v tem, da mora imeti silo za izvršitev svoje naloge.

Taka organizacija, pa naj se imenuje Zedinjene države Evrope ali kakor koli bo morala v vprašanjih, tičočih se vseh delov stati nad vladami posameznih držav, kajti brez tega bi bila malo pomembna in bi najbrže doživela enako usodo kakor pokojna Liga. To velja seveda tudi za Jugoslavijo.

Tudi če bi se posrečilo, ustanoviti svetovno zvezo, kar je idealen cilj, bi bila organizacija Zedinjenih držav Evrope umestna, ker imajo vsi evropski narodi, pa naj jim je to prav ali ne, neštete skupne interese, ki bi se mogli le v taki zvezi zaščititi. Doba državnih branjarij je minila in moderno gospodarstvo zahteva obširne teritorije, da se ne zapravljajo moči po nepotrebem in da morejo vsi deži zadostiti svojim potrebam. Dokler mora človek neprenehoma nositi potni list v žepu in na vsaki meji dvakrat odpirati svoje kovčke, ni dosežen mir in če mora v vsakem tujem mestu tudi za najkrajše bivanje prositi za policijsko dovoljenje, čuti kakor da je vojna vedno v zraku. Vse take male in velike, včasih sila resne, včasih pa skrajno smešne sitnosti se lahko odpravijo v omenjeni zvezi; nihče nima pri tem izgube, vsi pa pridobe.

Seveda ne bi mogle Zedinjene države Evrope biti kopija

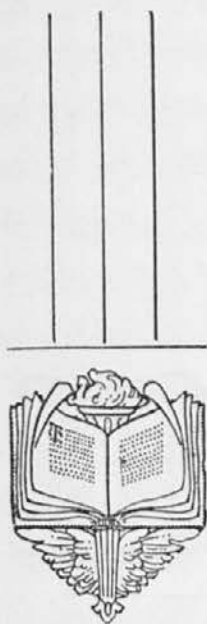

ameriških Zedinjenih držav. Mnogo bi se pač lahko naučile od njih, toda svoje razmerje bi morale urediti po svojih potrebah, pri čemer se ne sme pozabiti, da so se narodi Evrope razvijali dolga stoletja, da ima vsled tega vsak nekaj svojega, tako ustaljenega, da mu je postalo skoraj sveto in da nobeden ne bi hotel žrtvovati gotovih tradicij in pridobitev. Najbolj očitna je v tem oziru ljubezen do jezika in vsega, kar je s tem v zvezi—literatura, šolstvo, gledališče itd. Če se naš človek, Francoz, Rus, Španec, Čeh izseli v Ameriko, ve, da velja tam angleščina in če hoče vstopiti v nov dom, mora biti pripravljen, da se prilagodi njegovim razmeram. Ampak v Ljubljani, v Celju, v Prevaljah, v Postojni in na Opčinah je Slovenec vkoreninjen; tam je njegov dom; jezik je sprejel od matere in očeta in vsak poizkus, da se mu vzame je nasilstvo. Jezikovno vprašanje ima torej v Evropi vse drugačen pomen kakor v Ameriki in tega dejstva tudi evropska zveza ne bi mogla prezreti, ker bi sicer že prvi dan naletela na nepremagljive zapreke.

Zato je ne glede na geografski položaj obnovitev Jugoslavije priporočljiva. Slovenska govornica se sicer razlikuje od srbohrvaške; toda med posameznimi nemškimi dijalekti so razlike neprimerno večje, kajti krkonoškega Nemca ne razume nihče v rajhu, nižja nemščina (plattdeutsch) se od visoke tako razlikuje, da jo mnogo filologov označuje za poseben jezik in ko so ob priliki nekega socialno demokratskega kongresa v Liepzigu priredili v čast delegatom predstavo v gledališču, je mnogo poslušalcev neprenehoma mrmralo: Ich verstehe kein Wort (ne besede ne razumem); igrali so namreč neko Anzengruberjevo ljudsko igro, pisano v avstrijsko alpskem narečju, ki je bilo Saksoncem tako nerazumljivo kakor tuj jezik. V Palermu se je pisec teh vrst pritoževal sopotniku, da težko razume Sicilijance, a ta ga je zavrnil: "Kaj se čudite? Jaz sem učitelj italijanščine, pa jih ne razumem." Če bi vsaka skupina, ki "se razume," morala imeti svojo državo, bi se Evropa razkosala na več kot sto kosov.

Toda če je vredno, da se Jugoslavija obnovi, ostane še vprašanje, kakšna naj bo. Pred vsem seveda mora biti demokratična. Če je važno, da se porazi fašizem, je prav tako važno, da se onemogoči vsaka podobna oblika v vsaki deželi, torej tudi v Jugoslaviji, kar je mogoče edino v demokraciji. In ta mora biti postavljena na trdne noge od vsega začetka in dobiti garancije, ki jo zavarujejo zoper vsak poizkus katerih koli, bodisi individualnih ali skupinskih absolutističnih aspirantov. Tudi se ne sme ponoviti, da se uvede svobodomiselnost in demokratična ustava, katero odobro naprednjaki vsega sveta, a vse v njej

obsežene svoboščine in pravice se suspendirajo s priveskom "prehodnih določb," tako da postane vsa "vzorna" ustava velikanska farsa in jo reakcija ob prvi priliki lahko brčne na smetišče.

Mnogo učenih, a še več hudobnih razprav je bilo v zadnjih dveh desetletjih o pomanjkljivostih, o napakah, o nerodnosti demokracije; resnim kritikom gre zahvala za stvarne opomine in nasvete in tudi v bodoče bo njih čuječnost potrebna, kajti tudi demokracija je človeška ustanova, podvržena zmotam. Toda če se seštejejo vsi njeni grehi od začetka sveta, se ne morejo njih posledice primerjati z gorjem, ki ga je zloba diktatur prizadela vsemu svetu v teku kratkih let, ko je demokracija dremala.

Kjer je ljudska vlada nepopačena, ima možnost, da popravlja svoje hibe in se jih pozneje varuje; neločljiva od demokracije je namreč splošna, svobodna izobrazba, ki naj poda njenim članom za redno gospodarsko življenje potrebno strokovno znanje, povrh tega pa tudi razumevanje življenskih pojavov in globokejši vpogled v ogromno mašinerijo narodnih in svetovnih skupnosti. "Dober državljan" ni tisti, ki uboga vse zakone zato, ker so zakoni, ampak tisti, ki razume potrebe in sodeluje tako, da se jim čim boljše zadosti, vedoč, da je koristim posameznika najbolje posluženo, če je ustrezno interesom skupnosti. Demokratična izobrazba bo torej tudi v Jugoslaviji zahteva, ki se mora izpolniti, ne na ta način, da se bo to ali ono mesto lahko pobahalo z univerzo, s fakulteto, s konservatorijem, ampak tako, da bo na najboljši način zadovoljena ljudska potreba in da bo svoboda znanosti in njenega nauka absolutno zavarovana pred vsakim kršenjem od strani elementov, ki iz kakršnih koli nagibov sovražijo spoznanje resnice. Sklicevanje na primitivnost dežele in zaostalost ljudstva je prazen in navadno zloben izgovor; da se z dobro voljo te zapreke lahko premagajo v razmeroma zelo kratkem času, so pokazale reforme v nekaterih deželah, v katerih so vladale v tem oziru najtemnejše razmere. Kar je bilo mogoče v Turčiji, na Kitajskem, v Kazakstanu in med Čukci mora biti mogoče tudi v Jugoslaviji in bolje, ker lahko črpa nauk iz eksperimentov, za katere drugi niso imeli nobenih zgledov.

Kar se tiče notranje uredbe, je bridka skušnja jasno pokazala, da se v Jugoslaviji noben centralistični sistem ne obnese in da bo v interesu mirnega, uspešnega in vsestranskega razvoja federacija neizogibna. Priznati je treba, da igra pri tem sentiment večjo vlogo kot državniška načela. Plemenska ljubo-sumnost, ki je ves čas motila normalno življenje, izzivala krize, zakrivila, da Jugoslavija nikakor ni tako napredovala kakor bi bila morala z ozirom na svoja velika prirodna in umstvena

bogastva in naposled dala največjemu šarlatanu priliko, da je Hrvate prodal fašizmu in pomagal pospešiti polom države, ne izgine niti po vojni čez noč. Nauk teh izkušenj se ne da zatajiti in—v interesu celote nič manj kot v interesu njenih delov—bo absolutno treba ugoditi stremljenju po avtonomiji.

Neizogibno je, da nastanejo pri reševanju tega vprašanja razne manjše, pa tudi ne prav majhne težave. Prva bo z razdelitvijo v posamezne dele, imenujte jih dežele, banovine ali, če hočete, države. Tu se križajo razne ambicije, ki so se v teku časa brez prave stvarne potrebe povečale, ker niso našle zadoščenja, ko so bile še skromnejše. Nevarnost ni v tem, da se ljudstvo teh raznih delov ne bi moglo sporazumeti, ampak v tem, da bi se—zlasti če se prvi poizkusi izjalove—poskušalo rešiti problem avtoritativno, od zgoraj, namesto od spodaj. Noben diktat ne bi prinesel rešitve, ker bi le povečal nezadovoljnost in odpor na vseh straneh. Smešno pa bi bilo, trditi, da se vprašanje drugače ne da rešiti. Da se, če se porabijo demokratična sredstva in se nepotrpežljivosti ne dovoli, da prekipi. Pospešila se bo rešitev, če se začne polje pravočasno pripravljati, tako da bodo pri razvozljavanju govorili argumenti razuma, ne pa strasti.

Kakor je gotovo, da se bo Jugoslavija morala reorganizirati na federativni podlagi, je pa tudi gotovo, da morajo avtonomisti spoznati neizogibne meje svojih zahtev. Avtonomijo bodo morale dobiti ne le dežele, temveč tudi manjši deli dol do občine, ampak v vsakem slučaju mora biti ta avtonomija omejena na zadeve, ki se tičejo edino dotičnega dela, ne pa večje skupine ali celote. Predvsem je treba vpoštevati dejstvo, da zahteva moderno gospodarstvo široke podlage; doba državnih branjarij je za vedno minila. To je eden izmed najvažnejših razlogov, ki govore za potrebo zedinjene Evrope in bila bi glupa komedija, če bi priznavali ekonomsko skupnost z drugimi evropskimi in svetovnimi državami, doma bi pa hoteli gospodariti kakor v dobi, ko je vsako mestece bilo država zase. Enako burko bi igrali, če bi sledili ekstremnim separatistom in bi vsak del hotel voditi svojo posebno zunanjo politiko, imeti svoja lastna poslanstva in konzulate in v vsakem oziru posnemati Irce. Zavedno delavstvo gotovo tudi ne bi trpelo, da bi se socialno zakonodajstvo podredilo avtonomnim delom in se delavec ne bi mogel preseliti iz Ljubljane v Zagreb, Belgrad ali Skoplje, ne da bi izgubil pravice, ki si jih je pridobil "doma." Najti bo treba pravo ravnotežje med agendami osrednje administracije in avtonomnih uprav in na vsak način bo moralo veljati načelo, da so interesi skupnosti važnejši od individualnih. Šol, v katerih se v tem pogledu lahko veliko naučimo, je že lepo število in z dobro voljo

bo mogoče, sprejeti, kar se je drugod v enakih razmerah obneslo in zavreči, kar se je izkazalo za škodljivo.

V vsakem demokratičnem sistemu so volitve najvažnejši instrument. Na tem polju ne sme obveljati ne ena reakcionarna beseda. Vsi često ponavljani izgovori, da ljudstvo ali posamezni ljudski deli niso "zreli," zakrivajo le zahrbtne protidemokratske namene. Ljudstvo, pa naj bo moškega ali ženskega spola dozoreva v političnem vdejstvovanju in oviranje njegovih političnih pravic in aktivnosti vodi le do političnih katastrof, za kar nam daje sedanja doba dovolj dokazov. V tem smislu je poleg politične tudi socialna enakopravnost neizogibno potrebna. Razumljivo je, da ne bo Jugoslavija prva mogla na dan preporoda preskočiti iz kapitalističnega v socialistično gospodarstvo. Na eni strani je to vprašanje razvoja in v Rusiji se je pokazalo, da se ta razvoj ne da forsirati; na drugi strani pa to tudi ni problem nobene posamezne dežele, zlasti nobene majhne, ampak rešil se bo samo na zelo obširnem teritoriju. Toda temu razvoju se ne smejo delati nobene zakonodajne zapreke, ki bi bile negacija demokracije, ker bi služila edino varstvu privilegij.

Če se ozremo dalje, naletimo na probleme, ki se deloma tičejo notranjosti, deloma pa segajo preko meja. Med temi je macedonsko vprašanje, ki se nikakor ne sme več podcenjevati in v zvezi s tem naše bodoče razmerje do nekaterih sosedov, pred vsem do Bolgarske. Toda to je posebno poglavje, ki se ne more odpraviti s kratkimi vrsticami, temveč zahteva nekoliko več razmotrivanja. Za Jugoslavijo je postalo vitalnega pomena in njegova važnost je velika za ves Balkan.

Zanka

E. K.

I.

KMALU POTEM, ko se je ministrski predsednik s svojo soprogo vrnil iz Berlina, kjer sta bila oba zelo prijazno sprejeta, je prišla v Belgrad nemška misija, ki naj bi Jugoslaviji in njenemu narodu izrazila prijateljske čute novih gospodarjev Nemčije. Med prebivalstvom ni bilo opaziti nobenega navdušenja za ta poset; kjer so ljudje mislili, da so sami med seboj, je bilo celo godrnjanje in preklinjanje. Vlada pa je priredila članom izrednega poslanstva slavnosten banket.

S tem se je prav za prav pričelo.

Doktor Božnar je bil tedaj po opravkih v Belgradu in je dobil vabilo na banket. Malce se je začudil, zakaj s tedanjimi ministri ni imel nobenih stikov. Ko je bil pred leti v skupščini, je podpiral tedanjo vlado iz prepričanja, ker je bil po značaju in nagibih konservativec, da si se je rad imenoval naprednjaka in je morda tudi verjel svojim besedam. V teku časa so se vlade menjale in včasih je bil na ta način potisnjen v opozicijo; toda če se mu je zdela kritika potrebna, je ta bila vedno zmerna in

onim, ki so slučajno bili na čelu državnih poslov ni nikdar podtikal slabih namenov. Razlog je najbrže bil najti v dejstvu, da so bile razlike med strankami, ki so tekmovala za vladno le površne, on pa se ni znal tako strastno razvematiti kakor nekateri njegovi tovariši, katerim je smrdela njihova lastna najljubša ideja, če je prišla iz nasprotnega tabora. Ščasoma je dobil v parlamentu posebno mesto in je veljal za posredovalca v sporih in blažilca nasprotij. Mnogo poslancev je trdilo, da bo vedno vsaj z eno nogo na vladni zemlji, češ, mož ni strankarski človek, ampak individualist, stranki pa pripada le zaradi tega, ker brez nje ne bi mogel biti izvoljen.

A tudi to se je izpremenilo, ko se je v deželi razvil sistem, popolnoma nasproten vsemu, kar je kdaj zagovarjal. Prelom od njegove strani ni prišel nenadoma. Ko je bila ustava, za katero je nekdanj sam delal odpravljena, je sprejel ta korak kot edini izhod iz zmede, v katero je zašla državna politika in se je tolažil s tem, da se mora često strup rabiti kot zdravilo, postane pa nepotreben, kadar telo ozdravi. Zdelo se mu je, da spori pešajo in se poraja enotnost, ki je godila njegovemu srcu. Toda ko so leta potekala, si je moral priznati, da ni okrepanja; nasprotja, ki se javno niso smela izražati, so postajala pod površjem tem bolj srdita; možje, prihajajoči na krmilo bi morali biti velikani, kakršni so se mu zdeli narodni voditelji v njegovih mladih letih, pa se mu je zazdelo, da sedanja doba sploh ne poraja takih veleumov. Polagoma se je odmikal od javnega življenja in se posvetil upravi svojega posestva. Začetkoma je čakal, da ga nemara pokličejo na kakšno važno mesto, kjer bi mogel uveljaviti svoje državniške sposobnosti in rešiti deželo bremen, ki so padle nanjo. A ko je spoznal, da so novi gospodarji pozabili nanj, ni bil posebno razočaran, morda zato ne, ker je našel na posesti več dela kot ga je bil pričakoval. Marsikaj je bilo tam zavoženo in srečal je vsakovrstne brige, na katere prej niti mislil ni.

Ko je dobil vabilo na banket, je premišljeval. Blago mu je bilo pri srcu, da so se vendar spomnili nanj. Toda to zadoščenje ni smelo rešiti vprašanja, ali naj gre v to družbo, ali naj odkloni. Zadnji koraki vladnega šefa mu niso bili všeč. Prav za prav jih je odločno obsojal. Jugoslavija bi morala iskati zaslombo

pri svojih starih prijateljih, ki so ji kumovali ob rojstvu. Od tam, kjer išče sedanji državni krmar zvez in stikov je prihajalo vedno le sovražstvo. Izlet v Berlin se je upiral vsem njegovim čutom. Kako naj bi torej šel pozdravljat odposlanca tistih sil, s katerimi noče imeti nobenega opravka?

Toda zdelo se mu je, da si je treba ogledati stvar tudi od druge strani. Bil je sicer prepričan, da nobeni argumenti ne morejo omajati njegovih nazorov, ampak razumeti stališče, s katerim se človek ne strinja je vendar dobro. In v poštev je treba vzeti tudi to, da je odklonitev vabila brez tehtnega vzroka nevljudna. Njegovi čuti se upirajo premijerjevi politiki. Toda na tem polju ne smejo odločevati čuti. Morda bi čustva tudi vladnega šefa vodila po drugih potih, saj Srb ne more hitro pozabiti, kaj se je godilo v njegovi deželi, ko so jo bile preplavile sovražne čete. Toda njegove dolžnosti narekuje um in morda je večje junaštvo v premaganju svojega srca, da se more izpolniti to, kar zahtevajo razmere. In—rad ali nerad—mora priznati, da te res niso prijetne.

Misli so mu prepotovale evropski zemljevidi; spomin mu je oživel dogodke in izpremembe od časa, ko je bil sklenjen mir po zadnji vojni. Skoraj vse se je obrnilo drugače kot je bil sam in skoraj vsak sodobnik pričakoval. Da, vse drugače. In morda se ne more onim, katerim je izročena usoda dežele nič očitati. Čustva ostanejo kljub temu lahko nedotaknjena . . .

Prihodnji večer je oblekel frak in se napotil proti hotelu, kjer je bil pripravljen banket.

II.

Njegova sosedna pri obedu je bila Ljudmila Barantićeva, srednje visoka deklina črnih las in črnih oči, v katerih je žarelo nekaj zagonetnega, kar je mikalo človeka, da bi razvozljalo. Splošno je bila zala, ne bi se ji pa bila mogla priznati klasična lepota. Rada je govorila, a Božnarju, ki je sicer delal debelo črto med obema spoloma z ozirom na sposobnosti, poklic in družabne naloge, njeno besedičenje ni bilo neljubo. Bila je bolj omikana kot večina deklet v časih, ko se je bolj zanimal za drugo polovico človeškega rodu in kljub temu, da načeloma ni odobral višjih ženskih nauk, ga njena izobrazba ni motila. Začetkoma je bila

sicer nekoliko nervozen in je odgovarjal le z najkrajšimi stavki. Polagoma pa ga je njeno vedenje premagalo in vir njegove že dolgo zatajevane zgovornosti se je odprl.

Zvedel je, da je bil njen oče, huzarski polkovnik v avstrijski vojski, baron in da je njeno posestvo v Slavoniji. Naslov so ji sicer po prevratu vzeli, kar se ji zdi smešno, ker razlik med razredi vendar ne morejo izbrisati; posestvo so ji morali pustiti, ampak v novi uredbi je izgubilo nekdanjo vrednost in sploh življenje graščakov ni več tako, kakršno je bilo v njeni otroški dobi.

Božnar je kimal; njegove izkušnje so ji pritrjevale. Ampak videti je bilo, da so njo te izpremembe huje zadele kot njega.

“Srbi nimajo smisla za take reči,” je razlagala; “ko so Turki gospodovali v Srbiji, je bilo plemstvo njihovo. Sami niso bili nič drugega kot kmetje in rokodelci. Naravno, taki ljudje ne morejo razumeti, kako je bilo pri nas v višjih krogih.” Te besede mu niso prav dobro zvenele, kajti v teoriji je odobral srbsko demokracijo, kolikor mu je bila znana in za aristokracijo ni bilo nobenega občudovanja v njegovi duši, saj tudi Slovenci nimajo in tudi pred vojno niso imeli plemstva. Socijalne razlike so danes drugačne, ampak morda je važno sploh le to, da so razlike. Te bi se, kajpada, morale bolje vpoštevati kot se. Ko ji je hotel razložiti svoje ideje, se mu je pa beseda ustavila, zakaj nenadoma mu je postalo nejasno, kako naj bi označil in utemeljil te nove družabne razlike. Njemu, ki je včasih slovel kot eden najbolj logičnih govornikov, je zmanjkalo bistrosti in le toliko, da ne bi nastala vrzel v konverzaciji, je dejal:

“Časi se izpreminjajo, a mi—mi se včasih kljub trditvi starega filozofa ne izpreminjamo z njimi.”

“Vi govorite zanimivo,” je odgovorila Ljudmila. “Če vam dopušča čas, bi me lahko prišli ob priliki obiskat. Res da vam ne bi mogla prirediti takega sprejema, kakor ga je znal aranžirati moj oče, ko so prihajali k nam plemiči iz cele dežele, toda vi poznate razmere in ne boste preveč razočarani.”

“Če bi vi prišli k meni, bi se tudi morali zadovoljiti s skromno postrežbo, nemara bolj skromno kot ste je vajeni. Vaše vabilo je zelo vljudno in z veseljem ga sprejemem, če mi mo-

rete zagotoviti, da si ne naprtite nobenih brig zaradi mene.”

Lahko mu je dala to zagotovilo in on ji je obljubil, da jo obišče, kadar mu bo dopuščal čas in ne bo ona drugače zaposlena. Ta obljuba je bila izrečena zgolj iz formalne vljudnosti, kakor je mislil, da je bilo podano njeno vabilo. Ona pa je iztegnila roko:

“Velja?”

Pogledal jo je in ji stisnil roko. V njenih očeh je žarelo; njeno vabilo je bilo resno.

“Velja,” je pritrtil.

Smehljaj ji je splaval na ustne.

“Menda se ne bojite, da vam mislim nastavljati mreže.”

Dvignil je roko v znamenje, da ne mislil nič takega, ona pa je nadaljevala.

“Ne bi vam mogla zameriti, če bi se vam zdelo tako, toda verjemite mi, da nimam takih namenov. Čudno je. Prvič v življenju se vidiva, ne pozna se, jaz ne vem o vas več kot to, kar so včasih poročali časopisi, vi pa menda niti toliko ne veste o meni. A vendar mi je kot da sva znanca. Samo znanca. Ena poroka je zame dovolj. Poroka! Bila sem poročena in nisem bila. Rim je razveljavil zakon. Zdi se mi, da je to bilo davno, vsekakor je skoraj pozabljeno in samstvu sem se tako privadila, da si skoraj ne morem zamisliti drugačnega življenja. To sem vam morala povedati, da se vam ne bo treba bati nobenih zank. Znanca pa bi lahko ostala in si včasih povedala kaj zanimivega. To je edino, kar pogrešam. Samstvo je lepo, samotarstvo pa ubija.”

Odgovoril ji je, da jo popolnoma razume, nato pa sta morala ustaviti razgovor, kajti pričeli so se banketni govori in etiketa je zahtevala posluš. Njegova ušesa niso bila odprta besedam, o katerih je od vsega začetka bil prepričan, da bodo služile namenom in zato ne bodo odkritosrčne in ga ne bodo mogle zanimati, njih vzok je pa vendar motil njegove misli, ki se niso mogle zbrati kakor je želel. Za hip ga je prešinila misel, da bi moral poslušati govore prav zaradi namenov, a to misel so hitro pregnali odmevi Ljudmilinih besed, ki so ga—ne neprijetno—vznemirjale. Naj si besedniki delajo zlagane poklone do rane zore! Njegov nekdanji vpliv je v novih razmerah splaval po vodi in zato ga vsa ta intrigantska igra ne more nič zanimati. Kaj več ženske družbe—to je, kar v

resnici potrebuje. Prej nikdar ni imel časa za to; žena mu je bila vedno le trenutna potreba, a tudi ta že davno ni več tako nujna kakor nekdanj. Nocoj pa je spoznal, da je v ženi tudi kaj drugega, česar je že dolgo nevedoma pogrešal . . .

“Jugoslavija in Nemčija imata mnogo skupnih interesov . . .”

Kdaj neki so to spoznali? Neumnost! Najbolje bi bilo, da bi zapustil dvorano, ko si ne more popolnoma zamašiti ušes. Seveda, to se ne bi spodobilo in lahko bi se celo komentiralo in povzročilo neprijetne posledice.

Zakon? . . . Ne, ne. Izbegnil je tem okolvom doslej, pa tudi poslej ne misli žrtvovati svoje svobode. Prav tako je kakor je dejala Ljudmila—samstvo je lepo, samotarstvo pa ubija. Tudi njega mori samotarstvo. Čutil je to že dolga leta, le do zavesti mu ni prišlo . . .

“Priateljstvo med našima narodoma je neomajno in večno. Vaša kultura je enaka naši . . .”

Zakaj ne praviš naravnost, kar misliš? Sami je nismo imeli, dobiti smo jo morali od vas . . .

Nesmiselno blebetanje! Saj bomo kmalu videli, česa potrebujete od nas. Priateljstvo je menda le druga beseda za naše žito, za naše kovine, za naš les . . .

Mnogo šampanjca so stočili in navdušenje je kipelo. Božnar se ni navduševal z ostalimi, a tudi njemu niso vinski duhovi popolnoma prizanesli. Brez njih bi bil najbrže vzrojil, kadar so govorniške laži postajale predebele, a v blaženem stanju ne prehude opojnosti ga je prevzela ravnodušnost in farsa se mu je zdela brez pomena in brez nevarnosti. Bilo mu je kakor da sedi v gledališki loži in gleda na oder, da bo vse pri kraju, kadar pade zagrinjalo. Edino Ljudmila poleg njega je bila realna. In naenkrat je postala nenavadna, privlačno, ne izzivajoča njegovih strasti, ampak njegovega duha. Pod mizo ji je stisnil roko in ona je enako odgovorila.

III.

Po končanih govorih je vsa družba odšla v drugo dvorano, kjer so bili divani in naslanjači mehkejši in se je zrak zdel čistejši. Božnar je spremljal Ljudmilo, zatrjujoč, da je komaj čakal na ta trenutek.

“Bilo je res že soparno,” je odgovorila;

“govori so bili lepi, le malo predolgi. O—tukaj je mnogo epše.”

Našla sta dva naslanjača in Božnar ji je enega primaknil. Prav tedaj je prišel mimo precej trebušast, plešast gospod kakšnih petdesetih let, se obrnil, pogledal Božnarju v lice in vzkliknil:

“Kakšno presenečenje! Herr Doktor Bosner—saj se ne morem motiti!”

Božnar je nagubačil čelo, trenotek premišljal in zamahnil z glavo.

“Seveda! Doktor Riesenstein! Kaj pa je tebe privedlo v naše divje kraje? — No, neumno vprašanje. Prišel si z misijo, kaj?”

“Uganil si.”

Nemec je pogledal Ljudmilo in Božnarju je predstavil.

Riesenstein se je poklonil—skušal je, storiti to na vojaški način, kar pa se mu ni posrečilo—izrekel nekoliko vljudnih besed in se zopet obrnil k Božnarju.

“Za nas ti kraji niso divji, haha! Vas štejem za arijce, ne kakor Italijane, katerim teče zamorska kri v žilah.”

“Mislim sem, da so Italijani vaši zavezniki.”

“Ja, ja, ampak to je politika. To lahko razumeš. Oni seveda ne razumejo. Ko pride čas, jih bomo že poučili. Z vami je drugače. Vaši in naši interesi se ne križajo. Lahko bi rekel, da se spopolnjujejo.”

“Hm.—Jaz—no jaz sem se umaknil iz javnega življenja in marsikaj se godi, česar ne opazim.”

“Prav zdaj je čas, ko je treba v javnosti mož, kakršen si ti. E—časi so drugačni kot takrat, ko smo na univerzi mislili, da rešujemo svetovne probleme in da vsa Evropa posluša naše besede.”

“Da, marsikaj se je izpremenilo. Marsikaj je pozabljeno, ampak prijetne burke in lepe neumnosti iz tistih let tiče vendar še nekje v spominu.”

“Prav imaš. Burke in neumnosti.”

“Lepe in prijetne.”

“Ja—ja. Ampak vendar burke in neumnosti. Minile so.”

“Mhm.”

“Sedanji svet je naš in bodočnost je naša.”

“Tudi takrat smo govorili tako.

“Govorili, govorili, a kaj smo vedeli? Sedaj vemo. Saj tudi ti nisi več študent. Tudi tvoje ime se je slišalo. Wie gesagt, prav sedaj bi se moralo zopet slišati. Velike reči so se zgodile, še večje se pripravljajo.”

“Zdi se, da so tebe pomladile, jaz sem se postaral. Bodočnost, o kateri sanjam sedaj, je mir in pokoj in nekoliko nadomestila za to, česar nisem užil, ko je bil čas.”

“Aj aj aj, tako govoriš kot da si popolnoma resigniran. Milostiva, vi bi ga morali poživeti, prepoditi te mračne misli. Čas zahteva voditeljev.”

Nasmehnila se je in zopet ji je zableščalo nekaj zagonetnega v očeh.

“Ali pričakujete od mene misijonarsko delo? Ne verjamem, da imam take sposobnosti. Tudi nisva stara znanca. Gospod Božnar menda tudi ne verjame, da je to polje primerno za žensko udejstvovanje. Pri vas menda žene—”

Riesenstein ji je segel v besedo.

“Vem, vem, kaj mislite. Žena naj skrbi za dom. Doma pa vendar lahko govori, kadar spozna, da je potrebno. Ne ne, ne mislim, da bi politično vplivali nanj . . .”

“Ah—”

“Bodrilna besede je potreben. Ambicije mu je treba obuditi . . . No, veseli me, da sva se tako nepričakovano srečala po tolikih letih. Upam, da se še kaj vidiva. Naši opravki nas bodo zadržavali kakšna dva tedna tukaj.”

Segel je v žep in mu dal svojo vizitnico. Božnar jo je avtomatično pogledal.

“Berlin?” je vprašal.

“O da; naveličal sem se Dunaja. Življenje se sedaj osredotočuje v rajhu. No, predolgo sem vaju motil. Vsekakor bi bilo lepo, če bi se včasih pismeno spomnila starih časov.”

Poslovil se je in odšel do skupine znanih politikov.

Božnarju je bilo kakor da se je zmračilo. Intermeco z Riesensteinom je pokvaril njegovo razpoloženje in težko je bilo, najti drug predmet za razgovor z Ljudmilo. Ona je opazila senco, ki je legla na njegovo dušo. Z gesto ga je povabila, da sede.

“Ob prilikah, kakršna je nocojšnja, ne sme človek pričakovati same zabave. Ampak nekoliko trenutkov dolgočasje vam ne sme pokvariti dobre volje. Pozabite. Rada bi vas videla veselega.”

“Da, pozabiva. Govoriva o drugih rečeh.”

Sluga se je pred njima ustavil z napoji in zakuski. Potem je nekdo sedel h klavirju in pristopila je pevka, ki si je pridobila ime tudi na zunanjih odrih. Zaradi gostov je zapela nekoliko nemških pesmi, med njimi Loreley. Žela je mnogo odobravanja in je morala dodati nekoliko točk.

Božnar je dejal:

“Čudno! Tej pesmi vedno ploskajo in postajajo sentimentalni, pa so pozabili, da je Heine bil Žid.”

“Ali tudi vas naredi sentimentalnega?”

“Priznati moram, da me. To je morda edino, kar me naredi takega, kajti sicer ni v meni niti trohice sentimentalnosti. Če me hočete kdaj videti takega, kar zapojte, ‘ne vem, kaj to naj pomeni . . .’ — Saj vem, da požete. Celo kadar govorite, je vaš glas kakor petje.”

Riesenstein je bil pozabljen, Božnarju se je razvezal jezik, dvorana je bila zopet svetla in bilo mu je kakor da sta on in Ljudmila stara znanca. Obljuba, da jo obišče je postala zanj resna.

IV.

Prvemu obisku je sledil drugi, temu tretji. Ko je minilo leto, je postal reden gost . . .

Posestvo ga ni mikalo. Bilo je zanemarljivo kakor da nima pravega gospodarja. Stara graščina je bila prevelika, celo v redkih slučajih, kadar se je zaradi socialnih dolžnosti in spomina na očeta zbrala večja družba. Z Ljudmilo sta se v mnogih rečeh razhajala in včasih so njune debate postajale zelo živahne. Zdelo se je, da sta le o slikarstvu in o glasbi enakih nazorov. Toda naj sta se strinjala ali prepirala, kadar je odšel jo je vedno pogrešal.

Ljudmila je ostala zvesta svoji besedi: nobenih zank mu ni nastavljala. Ničesar ni storila, ničesar rekla, kar bi se dalo razlagati, da ga lovi kot moža. A vendar je bila povest, ki se je začela v starodavnih časih in se od onih dob neprenehoma ponavlja. Čim manj je bilo v njej koketerije, tem večja je postajala njena privlačnost. Naposled mu je bilo kakor da je ona edina žena na svetu. Vse druge so bile ljudje drugega spola.

Njene oči pa so bile odprte in natančno je vedela, kako napreduje njegova zaljubljenost. Ne, ni se motila: beseda ‘ljubezen’ bi

bila povsem neumestna. Dvomila je, da bi bil sploh sposoben čuta, ki bi se po pravici krstil s takim imenom. Pa tudi o sebi je imela prav enak dvom. Zdelo se ji je, da so to besedo izumili romantični pisci in je priznala fantaziji pravico, da ustvari vse, kar more. Toda življenje ni roman in proza se ne sme mešati s poezijo. Oboje je opravičeno, vsako ob svojem času, toda ločeno mora biti.

Kakor so se presledki med njegovimi poseti krajšali, tako se je njegova razburjenost v slučaju nazornih nasprotij polegala. Začel je modrovati, da ima vsaka reč vsaj dve strani in da trma slepi. Kar smatramo za utrjeno mnenje, je morda le predsodek . . .

Ona se je včasih dala prepričati, ko je izrabila svoje argumente in kadar se je to zgodilo, je on čutil veliko zadoščenje, četudi je stvar sama bila malenkostna. Ko se je to parkrat ponovilo, je začela beseda 'mogoče' prihajati česče tudi iz njegovih ust.

Ni ji bilo treba voditi dnevnika; ves ta razvoj je bil brez papirja in črnila natančno zabeležen in opisan. In nekega večera, ko je čas dozorel, je sedla h klavirju in zapela

Ich wiess nicht, was soll es bedeuten,
dass ich so traurig bin . . .

Božnar je sedel v kotu in poslušal. Ko je končala, je vstal in ji šel naproti. Ona je odložila note, počasi vstala in se obrnila k njemu. Za hip sta si bila v objemu . . .

A ko jo je prosil, naj mu postane žena, je vehementno odkimala.

"Ne, Milan, ne govori tako. Postala sva prijateljja, ostaniva prijateljja."

"Mož in žena sta najtesnejša prijateljja."

"Morda—včasih. Včasih pa zakon ubije prijateljstvo."

On je zanikaval, ona je navajala primere.

On je imel ogromno zalogo odgovorov. Prijateljstvo usahne, če ni nikdar imelo zdravih korenin. Kadar ljudje le sanjajo o ljubezni, mora izginiti, ko se prebude. Med njima je dovolj razlik, da jima življenje ne more postati monotono in dovolj soglasij, da se ne more poroditi katastrofalen spor.

Dolgo sta vodila to pravdo, a njeni argumenti so pešali, njegova zgovornost je postajala bolj in bolj gorečna, samozavestna, prepričevalna—in to poč je ona odnehala. Le z ozirom na eno točko se je moral umakniti.

On je želel poroko v najkrajšem času, ona pa je hotela dovolj časa za priprave.

"Za ženo je poroka več kot po zakonu predpisana ceremonija. Tisoč reči, ki se moškimi zde malenkostne je treba urediti. Nič se ne doseže z naglico. Tudi skupaj bova morala reševati razna vprašanja, na katera nocoj morda niti ne misliva. Povrh tega pa je dobro, da imaš še nekaj časa za premišljanje."

"Kaj misliš?"

"Prvi večer, ko sva se seznanila, sem ti zagotovila, da ne nastavljam zank. Nisem jih. Brez njih je prišlo, kar se je zgodilo nocoj. Zgodilo se je hitro. Morda se je dolgo pripravljalo—v tebi in v meni—ne da bi se bila zavedala, dogodek pa je vendar prišel hitro. Torej je prav, da imaš časa za popravek, če bi prišel do spoznanja, da si se zmotil."

Božnar je protestiral, ona pa ga je požala po licu:

"V mojih besedah ni nič sumničenja. Če čutiš kakor jaz, bo vse prav."

Svatba se je izvršila na njenem posetvu. Gostov je bilo toliko, da so napolnili graščino in slavje je "po starem običaju" trajalo tri dni. Potem sta se odpeljala v njegov dom. Na njeno posest se je priselil nov lastnik. Kupnina je pokrila hipoteko in zaostale davke. Ko mu je Ljudmila hotela razložiti položaj, ji je z dlanjo zakril usta.

"Hvalabogu, da je tako kot sem pričakoval. Sicer bi me vedno mučila misel, da sem te poročil zaradi njiv in gozdov. Sedaj veš, da sem vzel tebe."

(Konec prihodnjic)

Izmenjava. Neznani pisatelj je napisal:

Jaz imam dolar. — Ti imaš dolar. — Menjava!

Zdaj imam jaz tvoj dolar, ti imaš moj dolar; ne jaz nisem na boljšem, ne ti . . .

Jaz imam idejo. — Ti imaš idejo. — Menjava!

Zdaj imaš ti dve ideji, jaz imam dve ideji. Oba sva bogatejša. Kar si ti dal, sem jaz dobil, kar si ti dobil, jaz nisem izgubil.

V *Angliji* ni nobeno mesto dalje od morja kot 75 milj. Zgodilo se je, kadar je vihar razburkal morje, da so bile hiše prav v notranjosti Anglije in Škotske poškopljene s slano vodo.

Rusko zaledje

V VOJNI JE VSAKO PREROKOVANJE jalovo, ker se vedno lahko zgodijo reči, ki niso bile v nobenem načrtu in v nobenem računu. Največji vojaški voditelji so tudi le ljudje, to se pravi, da se lahko zmotijo. Tako nemilitarističen faktor kot je vreme, utegne prekrižati najgenijalnejše strateške načrte in sovražnik je včasih tako hudoben, da stori najbolj nepričakovano potezo in pokvari vso igro. Prav sedanja vojna je polna presenečenj in razočaranj in med tistimi, ki so se motili, niso le ljudje, ki premikajo armade pri baru, ki so nekdanji bili kaproli pa zato lahko rešujejo vsa vojaška vprašanja, ampak izvedenci, ki so sami imeli velike izkušnje na krvavih bojiščih in visoki državniki, od katerih bi se moglo pričakovati, da poznajo zgodovino ne le davne preteklosti, ampak tudi zadnjih let in zadnjih dni.

Take zmote so se krvavo maščevale, začetkoma najbolj na zavezniki in nevtralnimi narodi. Pokazalo pa se je, da tudi osišče ni nezmotljivo. Prva razočaranja so doživeli japonski militaristi, ki so natančno izračunali, da bo Kitajska najpozneje pred potekom enega leta na kolenih, pa se še po štirih letih nikakor niso približali svojemu cilju. Strašno se je urezal Mussolini, ki je bil prepričan, da bije ne le Franciji, ampak tudi Angliji dvanajsta ura in je treba samo njegove navzočnosti pri delitvi plena, pa je ne le izgubil vso vzhodno afriško posest, ampak Italijo, kjer mu Hitler dovoljuje le še prazno ime dučēja. Sedaj pa se kaže, da so tudi nemški vojni matematiki naredili nekoliko napak v svojih računih in kadar poročajo iz Berlina, da "gre vse po načrtih", se nikdar ne ve natančno, ali po njihovih, ali po sovražnikovih načrtih.

Prerokovati se torej ne more nič. Iz tega pa vendar ne sledi, da se ne bi smele jemati v poštev možnosti in verjetnosti, ki imajo dosegljiva dejstva za podlago. Če se kdo spušča v presojanje, je le treba, da pozna dejstva in se odreče vsem golim fantazijam. Zdi se, da je nacizem storil prav to napako, ko je naskočil Rusijo in se dal zapeljati z iluzijami o vsestranski šibkosti Rusije. Do tega časa ni bilo

ne ene dežele, v kateri ne bi bila kakšna peta kolona pomagala nemških armadam in gestapu. V Rusiji so napadalci pričakovali enako podporo in na tihem so morda upali, da bo še izdatnejša kot je bila v drugih deželah. Za nacijsko psihologijo so bile take nade celo opravičene. Apel za "sveto vojno" proti boljševizmu ni bil naslovljen le vladam in konservativnim elementom po srednji in zapadni Evropi, ampak tudi nasprotnikom komunizma v Rusiji. Kar je bil za svastičarje up, je bil za mnoge nasprotnike nacizma strah; tudi med njimi jih je bilo mnogo, ki so se bali, da izzove vojna revolucija v Rusiji. Namesto tega je zedinila deželo kot še ni bila združena od prevrata. Močnejše kot vsako nasprotstvo proti Stalinu je bilo sovraštvo do nacijev in vlada se je smela drzniti, da je oborožila cele trume civilistov za obrambo Leningrada in za gerilski boj — brez strahu, da se obrnejo proti njej.

V Ukrajini je mnogo "poučenih" Nemcev pričakovalo izbruh separatistične revolte, čim se prikažejo nemške čete ob meji. V Berlinu so bili potrošili mnogo denarja za organizacijo takega gibanja. Uspeh je bil ničeven. Razen da bi neki "hetman" neznansko rad postal ukrajinski kralj, tudi če bi bil v resnici komaj "Gauleiter" in da je v Ameriki dvojne neznanih organizacij, o katerih večina Ukrajincev noče nič slišati, se ni pokazala niti sled kakšnega revolucionarnega pokreta za "Neodvisno Ukrajino."

John Scott, ki je živel dve leti kot dopisnik londonskega "News-Chronicle" in nima nobenega razloga, da bi bil posebno zaljubljen v boljševike, ker je bil dva tedna pred nemškim napadom izgnan iz cenzurnih razlogov, je srečal v Rusiji in na Balkanu mnogo nemških diplomatov in častnikov in na podlagi mnogih razgovorov je dobil dobro sliko tega, kar so naciji pričakovali v Rusiji. Prvi namen je bil, uničiti bojno moč rdeče armade. Čitatelji poročil v dnevnem časopisju se spominjajo, da je nemški generalni štab napovedal to uničenje v teku šestih tednov. V treh tednih je bila po nemških silah ruska zračna sila pokončana. Takoj nato so ruski letalci začeli napadati

Berlin in še danes padajo njihove bombe na nemške rezervne čete, na industrijska podjetja, na nacijske ladje, na romunske oljne vrelce in nobene bitke ni brez ostrih spopadov v zraku. Ni dvoma, da je ruska vojska utrpela velike izgube, ampak če bi bila le četrtina nemških poročil resnična, bi bili morali že zadnji ostanki "pokončane" rdeče armade kapitulirati. Drugi cilj nemških operacij je bil ustanovitev "neodvisne" ukrajinske vlade, ki bi seveda — po Quislingovem in Paveličevem zgledu — bila Nemčiji "prijazna;" vojna pa bi se zaključila z uresničenjem tretjega namena z organizacijo vlade v Moskvi po vzorcu Vichyja, ki bi bila na čelu za Ukrajino in Kavkaz prikrajsane Rusije, bi "sodelovala" z Nemčijo — dokler ne bi ta dosegla svojih večjih ciljev — in dovolila nemške garnizije v Vladivostoku, na Komandirskih otokih in kjer bi se Nemčiji zdelo potrebno.

Kako malo vsega tega so nacijske trume dosegle, je znano. V Ukrajini, kjer so najdalje prodrli, so naredili — pravi Scott — iz vsega prebivalstva najbridkejše sovražnike. Povsod so našli zemljo osmojeno, mostove razstreljene, golo zidovje tovarn in požgane vasi. Skoraj vsak kmet je postal strelec in nemški vojak ni varen ne po dnevi, ne po noči.

Utajiti se pa seveda ne da, da je položaj resen. Sicer je zadnja Hitlerjeva trditev, da pride vsaka ameriška pomoč prepozno, češ da je Rusija že na tleh le nova laž, ki kaže, da je nacizem poleg vsega zverinstva tudi nenavadno zabit; da je treba Nemce krmiti vsak dan z bolj debelimi lažmi, je razumljivo, ampak misel, da se bodo Zed. države ustrašile tega novega blufa in ustavile pošiljanje vojnih potrebščin v Rusijo, razodeva nacijsko pomanjkanje vsakega razumevanja samostojno mislečih in svobodo ljubečih ljudi. Toda kljub temu, da so človeške in materialne izgube za Nemčijo bolj občutne kot za Rusijo, ima zadnja vendar težave, ki plašijo prijatelje demokracije in vlivajo hitlerjevskim simpatičarjem nove nade. Kako dolgo bo Rusija mogla vztrajati? Kaj se zgodi, če bo Kavkaz odrezan, če pade Leningrad, če prihrume nacijske tolpe do Moskve? Napoleon je sicer baš v Moskvi našel začetek svojega konca in z razstrelitvijo mogočnega dnjeprostrojskega jezua so Rusi dokazali, da niso bile prazne marnje, ko so dejali,

da ne sme pasti Nemcem nič v roke, kar bi imelo kakšno vrednost zanje. Toda četudi se zgodovina včasih ponavlja, se vendar ne kar enostavno prepisuje. Način vojskovanja, ki je bil nov v Napoleonovih časih, je tako zastarel kakor grška falanga in iz usode francoskega "malega kaprola" se ne morejo izvajati zaključki za potek dogodkov v naših dneh.

Mogoče je, da Nemci nikdar ne dosežejo Moskve; lahko se zgodi, da jih drugi dogodki prisilijo, odpoklicati cele armadne zборе z ruske fronte. Marsikaj je mogoče, toda neugodne možnosti se morajo jemati vse bolj v poštev kot prijetne.

Vprašanje je torej: Ali bo vojna na ruski fronti končana, če se Nemcem posreči, zasesti vso Ukrajino, odrezati Kavkaz, premagati leningradske brambovce in ustanoviti v Kremliu svoj glavni stan? — Naravno je, da bodo Rusi na vso moč poskušali, preprečiti vsak tak udarec, očitno pa je, četudi so hitlerjevci menda slepi za to, da so se Rusi sami bavili s tem vprašanjem in da si ga niso zastavili še le takrat, ko so se nemški tanki začeli valiti proti ruski meji, temveč da so se že davno pripravljali tudi za tak slučaj.

Scott pravi: "Glavne rdeče armade ostanejo neokršene in so na videz pripravljene, bojevati se brez kraja. Te armade že operirajo na bazah za Volgo, celo za uralskim gorovjem. Imel sem srečo, videti dosti novih industrijskih mest v uralskih hribih in v zapadni Sibiriji... Hitler bo moral to zimo vzdrževati dosti več kot sto divizij v Rusiji, kjer je temperatura često štirideset stopinj pod ničlo. Nemcem se obeta huda zima. Na drugi strani pa so Rusi pripravljani. Oni imajo industrije, municijske zaloge in skladišča potrebščin daleč v ozadju svoje ogromne dežele. Njih vojska je najbrže lahko aktivna ob fronti, ki se utegne raztezati od Murmanska do Rostova... Če bi se Japonska vmešala na daljnem vzhodu, je zelo dvomljivo, da bi to vplivalo na položaj med sovjeti in Nemčijo. Rusija ima v treh vzhodnih vojaških okrožjih približno milijon in sedemsto tisoč vojakov, okrog dva tisoč letal in popolnoma neodvisen topniški dodajalski sistem. Ta sila je menda popolnoma sposobna, da opravi z Japonci, zlasti z ameriškim sodelovanjem na morju. Medtem ko se Nemčija zajeda v blato v Rusiji, čuti vedno

bolj angleške napade. Nemčija izgublja vojno v Rusiji...

Toda — ali so ruske rezerve v zaledju res zadostne, da bi opravičevale tak optimizem?

Na to vprašanje imamo celo vrsto odgovorov, ki vsi potrjujejo Scottovo mišljenje. Poročevalec Peter C. Rhodes, n. pr., pripoveduje v obširnem članku:

“Dokler nisem obiskal Sibirije, nisem nikdar ugotovil dveh življenskih dejstev o Rusiji: ogromnosti in bogate raznoličnosti te dežele, ki šteje skoraj dvesto milijonov ljudi in silovitega porasta kovinske in orodijske industrije v širni notranjosti Sibirije, daleč od vsake meje in od vsake možne fronte. Mesta kot Novo Sibirsk so me prisilila, da sem popolnoma izpremenil svoje mišljenje z ozirom na vprašanje, kako dolgo bi Rusija dandanes mogla vztrajati v vojni. Preko širnega zapadno sibirskega stepa se vale brezkončne planjave, na tisoče milj v obsegu, enolični travniki menjajoči se z majhnimi železniškimi in velikimi industrijskimi mesti: Kurgan, Petropavlovsk, Omsk, Novo Sibirsk, Krasnojarsk, Nijči Udinsk, Irkuck; stara imena, spominjajoča na vasice v zaostali Sibiriji. Sedaj so to razodeta neke moderne sile, ki jih je zadela in izpremenila njih glavne dele v moderna mesta z velikimi tovarnami, železnicami in prostranimi tovornimi postajami. Nikdar ne pozabim nekega popoldneva, ko smo drveli preko plosne plani, za kratek čas imeli pogled na pogozdeno Tajgo in nenadoma prišli okrog griča in uzrli pod seboj široko reko Ob, valečo se proti severu v Ledeno morje. In v tej dolini je bilo veliko, moderno tovarniško mesto, ki je človeka v vsakem oziru spominjalo na zakajeni St. Louis ob Mississippiju.

“Novo Sibirsk ni bil več drvarski tabor in razmetano leseno mestece na pol poti ob neskončni sibirski železnici. Bilo je veliko industrijsko mesto, iz katerega prihajajo lokomotive, tovarna avta, traktorji, topovi, letala in drugi vojni instrumenti. Štiri železniške proge z dvema in s tremi tiri prihajajo v mesto iz novo razvitih rudarskih okrožij.

“Presenetljiv je bil pogled na natovorjene tovrne vlake, vozeče proti vzhodu, proti Pacifiku, ko smo prišli preko Urala; na odprtih vozovih so bila tovarna avta, topovi, tan-

ki, ambulance. Nova industrija v Sibiriji proizvaja obrambne potrebščine za velikansko ozemlje, ne da bi se morala zanašati na tovarne evropske Rusije.

“Skoraj v vseh mestih v bližini mandžurske meje, ob široki reki Amur je videti obožene, vojaške čete. Ko smo se peljali preko dolgega mostu pri Habarovsku, smo opazili na reki moderno flotilo rušilcev. V Vladivostoku so vojaki gradili utrdbe in vojašnice na vsakem griču, ki obdajajo luko in videli smo v prekopu in v vojaškem pristanišču moderne podmornice, lahke križarke in rušilce.

“V Vladivostoku smo imeli drug zanimiv in važen pogled — arktično transportno brodogradnjo, ki se je pripravljalo za pot proti severu, skozi Berinško morje v Ledeno morje in potem vso dolgo pot do Murmanska na evropski strani. Vsakemu ledolomcu je sledilo po deset tovornih ladij s pšenico, mesom, sadjem, lesom, rudami in drugimi proizvodi bogatih sibirskih planjav do novih luk ob izlivih velikanskih sibirskih rek; iz Vladivostoka so vozile mašinerijo za razvoj arktičnih krajev, v teh lukah pa nalože lesa, rud, premoga in drugih važnih surovin za obrambo in jih odpeljejo do Arhangela, kjer spaja kanal Belo morje z Leningradom...”

Kanadski “Magazine Digest” pravi v uredniškem članku:

“Zgraditi moramo velik industrijski imperij na vzhodu, ki bo sposoben, da vzdržuje na milijone vojakov na bojiščih. Pripraviti se moramo za dan, ko bi sovražnik utegnil zasedeti naša glavna industrijska središča v Leningradu, Moskvi in Harkovu. Izpremeniti moramo golo, staro nomadsko puščavo v kanalizirano, z železnicami oskrbljeno industrijsko središče dvajsetega stoletja.”

“Ta cilj so si postavili voditelji SSSR. leta 1928 kot del prve petletke. Pred tem je bila tako rekoč vsa ruska industrija centralizirana v treh okrajih: v Leningradu, v okrožju Moskve in v glasoviti dolini Doneca v Ukrajini. Pred prvo svetovno vojno je prišlo skoraj devetdeset odstotkov ruskih industrijskih izdelkov iz teh treh okrajev. Da se zmanjša odvisnost Rusije od teh krajev, je vlada vložila na milijone rubljev v industrijske sklade za razvoj novega ogromnega vzhodnega imperija.

“Najprej so bili sovjetski inženirji in ge-

ologi poslani v vzhodne kraje, da jih preiščejo z ozirom na surovine in doženejo, kje bi se mogla razviti industrijska podjetja. Šli so gor do severnega tečaja, vzhodno v Turkestan, južno do srednje azijskih planjav. Tam so našli plemena, stara kakor vekovi, grčave Armente, nomade v srednji Aziji, orijentalce v Turkestanu, priproste mužike po Sibiriji.

“Sovjetski geologi so preiskali kraje med Volgo in Uralom in tam so našli nova oljna polja, ki utegnejo biti bogatejša od onih v Bakuju. Prodrli so globoko v osrčje Altajskega gorovja v daljnem Kazakstanu in tam so našli bogate zaloge svinca, kobalta, cinka, nikla, kositra, zlata in antimona. Odprli so neverjetno bogate premogovnike v dolini reke Tom, južno vzhodno od Tomska v centralni Sibiriji, v katerih je morda do štiristo milijard starih centov premoga.

“Za učenjaki so prišli celi vlaki mladih rudarjev, da prično z delom v teh ogromnih rudnikih, a premogarjem so sledili jeklarski delavci, poljedelci, rokodelci, ki so jih vabile nagrade, določene od vlade za začetno pionirsko delo. Preko noči so zrasla mesta sredi šiirne srednje azijske planjave, v osrčju Uralskega gorovja, ob severnem tečaju, ob skrajnem vzhodnem rtu Sibirije. Tu je bil Sverdlovsk v Uralu, spoj sedmih železnic in središče ogromne industrijske kombinacije, najvažnejši ruski arzenal vzhodno od Urala, v soseščini pa so skrbno skrite letalske tovarne. Tu je Čeljabinsk s svojo velikansko tovarno za traktorje, ki lahko izdelata do 40.000 traktorjev ali tankov na leto. V tem uralskem mestu je velikanska elektro metalurški industrija, ki izdeluje železne spojine za jeklarne in tovarne cinka. Tu je Magnitogorsk z ogromnimi plavži na deset nadstropij, ki proizvajajo štiri milijone tristo tisoč ton litega železa in drugih produktov kot avksit, krom, nikel in zlato. Tu je Nižnji Tagil z veliko čistilno bakra, z metalurški delavnicami, s tovarno asbesta in z delavnicami za gradbo železniških vagonov. Tu je Orsk, kamor prihaja olje po 435 milj dolgih ceveh od Embe za čiščenje in za razpečavanje po uralskih industrijskih središčih. Tukaj je tudi velika tovarna za lokomotive.

“Med najbolj očarujoče dogodke spada koncentracija industrije okrog novega oljnega središča v Ufi, med Volgo in Uralom. Skoraj

75 odstotkov vsega ruskega olja je prihajalo s kavkaških poljan med Črnim in Kaspijskim morjem. Sovjetski geologi so pa po skrbnem raziskovanju dognali, da je v tem novem okraju toliko olja, da prekaša kavkaške vrelce. Ameriški inženirji so bili povabljeni za zgradbo novih rafinerij, a sovjetski delavci so položili cevi od tucata novih vrelcev.

“Na čelu industrijske produkcije v vzhodni Rusiji je ural-kuzbaški kombinat. Ozemlje, ki je po obsegu enako celi zapadni Evropi objema v eni sami, po načrtu ustanovljeni enoti ogromen polmesec, segajoč od Vologde, severno od Moskve zapadno do Krasnojarska, tisoč osemsto milj vzhodno do reke Jenisej in južno do Kujbaševa ob doljnem toku Volge. Spojena s tem so štiri druga okrožja: severno uralsko ima središča v Permu in Nižnjem Tagilu; južno uralsko industrijsko okrožje je okrog Čeljabinska; potem so nove industrije v Kazaški republiki, okrog premogovnikov pri Karagandi in tovarne v srednje azijskih republikah v Taškentu in Čirčiku. Pred petimi leti je produkcija litega železa in premoga v ural-kuzbaškem “kombinatu” že dosegla produkcijo vse Rusije leta 1913. Lani so ustanovili nov plavž, ki lahko proizvaja dva milijona ton na leto. Važnejše pa je dejstvo, da je kombinat že dovolj opremljen, da lahko obdeluje kovine, ki jih producira. V njegovem okrožju so zgrajene nove tovarne, ki spopolnjujejo industrijalni krog—kovine izven železa, kemikalije, električna sila in stroji...

“Da postane sovjetski Daljni vzhod neodvisna gospodarska enota za produkcijo železa in jekla, ladij in municije, so bile ustanovljene nove industrije ob sibirski železnici od Irkucka do Vladivostoka. Na podlagi rudnih, premogovih in oljnih zalog so začeli z ustanavljanjem težke industrije ob Bajkalskem jezeru.

“Tudi poljedelstvo se je silno pospešilo za Uralom, zlasti odkar so znanstveniki razvili žitarice in druge rastline, ki uspevajo v krajih na visokem severu in medtem, ko je bila prej skoraj vsa Rusija odvisna od žita iz Ukrajine, znane kot “žitna shramba Evrope,” proizvajajo sedaj drugi kraji tri četrtine vsega ruskega žita.

“Z ozirom na grozečo vojno je Rusija od leta 1938 pospešila svojo vzhodno industrijo.

Nove tovarne, plavži, elektrarne, kemične delavnice itd. so bile ustanovljene v prejšnjih in v novih središčih, geologi in inženirji pa nadaljujejo svoje delo in letos je bilo, oziroma še bo ustanovljenih nekoliko važnih novih podjetij v krajih, kjer jih nemški bombniki ne dosežejo. S tem neprenehoma naraščajočim številom tovaren lahko nadaljujejo sovjetske sile svoj odpor še dolgo, dolgo časa."

Podobna poročila in ocene prihajajo tudi od drugih opazovalcev in vsi se strinjajo v tem, da se je Rusija pripravila za dolgo vojno. To ne pomeni, da ne potrebuje pomoči od zunaj, zlasti od Amerike, kajti Zedinjene drža-

ve imajo staro, utrjeno industrijo s stoletnimi izkušnjami, skoraj ves razvoj ruske industrije se pa lahko računa od časa revolucije. Dosedanji potek rusko-nemške vojne je pa vendar pokazal, da ne more biti v njenih tovarnah sam diletantizem, kajti preden je prišla prva pošiljatev od zunaj, so njeni tanki orali nemške oddelke, njeni topovi so našli svoje cilje, njena letala so dosegala sovražne objekte. Kolikor koli bi bilo poželjivo, da se vojna skrajša s hitrim porazom fašizma, je za demokracijo v sposobnosti Rusije za daljšo obrambo velika tolažba.

Z vero v vstajenje

DRAMA V TREH DEJANJIH

Spisal Ivan Jontez

DRUGO DEJANJE

Gestapovska pisarna. Vhod na desni. Na levi okno (tako veliko, da more zlahka pasti ali skočiti skozenj odraščeni človek). Sredi pisarne stoji velika pisalna miza, samo toliko odmaknjena od stene, da je za njo prostor za stol. Na steni visi velika doprsna slika Hitlerja, obkrožena z nacijskimi zastavami. Na pisalni mizi so akti, tintnik, telefon, bodalu sličen nož za odpiranje pisem in pasji bič. Na tleh sta dve pločevinasti posodi z vodo.

KOMISAR (*vzame v roko telefon*): Halo, stražnica! Privedite ujetega častnika. (*Odloži telefon, vstane, vzame v roko bič, zamahne z njim po zraku, se zlobno nasmehne, stopi k oknu in pogleda skozenj.*)

(*Trkanje.*)

KOMISAR (*ne da bi se obrnil od okna*): Naprej!

(*Dva šturmarja privedete jugoslovanskega častnika v zmečkani, raztrgani uniformi, na kateri je ena epoleta odtrgana. Mož je razoglav in neobrit.*)

KOMISAR (*se obrne; šturmarjema*): Odidita.

(*Šturmarja odideta.*)

KOMISAR (*napravi nekaj korakov proti ujetniku ter ureže nekajkrat z bičem po zraku;*

posmehljivo): Nič se ne bojte, gospod kapetan, častnikov ne pretepamo.

KAPETAN (*mrko*): Ne bojim se.

KOMISAR: Vidim. Slovenec, kajne?

KAPETAN: In ponosen na to.

KOMISAR (*prekriža roke na hrbtu*): Vidim. Ponosen kot satan. Ej, če bi bilo po mojem, bi vam kaj kmalu izbil ta puntarski ponos iz glave. Toda naš veliki firar spoštuje vojake—tudi sovražne vojake, zato boste zgolj postavljeni ob steno in ustreljeni kot vohun. To se pravi, če se ne premislite in odločite, stopiti v našo službo. Hitler dobro nagradi one, ki mu služijo...

KAPETAN (*prezirljivo*): Hvala. Toda moje ime ni Quisling.

KOMISAR: Slišim. Nu, škoda...

(*Telefon zazvoni.*)

KOMISAR (*vzame v roko telefon*): Kaj? Ujetnike ste privedli? Da, privedite jih gori. (*Se obrne proti kapetanu; z zlobnim nasmeškom.*) Moj dragi gospod kapetan, obeta se vam izreden užitek. Videli boste, kaj smo pripravili za vašo slovensko sodrgo. Morda vam to nekoliko omehča vaš ponos. (*Se obrne proti Hitlerjevemu portretu.*) Ah, ti moj ljubi Schicklgruber, nocoj bom imel zopet priliko, ustrojiti nekaj teh pasjih slovanskih kož. Kako sem ti hvaležen za to, moj veliki firar! To slovansko

svojat sem odnekdaj sovražil. Že oče mi je zabičeval, da se moramo paziti pred njo, kajti ogromna je in že sama njena peza bi nas utegnila zadušiti in streti, če bi ne bili vedno na straži pred njo—nas, ki nas je najvišja usoda določila za vladarje vesoljnega sveta. Zato jo je treba zatreti, iztrebiti, kajti le mrtva ljudstva nam ne morejo biti več nevarna. Naš čas je napočil. Da, moj dragi gospod kapetan, naš čas je tu. Hitler bo uničil rusko zalego, mi bomo pa počistili slovanske golazni slovensko, hrvaško in srbsko zemljo, ki je po vseh naravnih zakonih, kakor jih razlaga naš veliki Hitler, naša. Heil Hitler! (*Sede.*) To vam je tič vseh tičev! Da nismo dobili njega, bi še danes ne vedeli, kako prostoren in bogat *lebensraum* nam je določil Stvarnik. Vesoljni svet je naš *lebensraum*! (*Posmehljivo.*) Seve, neumni demokratični svet nam tega ne more in noče verjeti, predvsem Angleži in Amerikanci, toda mi jim bomo že vtepli to sveto resnico v njihove trde butice—z bičem in svinčem. Ej, naš firar jim bo že pokazal, kaj zmore okovana nemška pest. (*Udari s pestjo po mizi.*) Vse bomo strli kakor smo Francijo in naposled Jugoslavijo in Grško. (*Se pomilovalno smehlja.*) Z vašo Jugoslavijo seveda ni bilo posebnega opravka, za kar se moramo zahvaliti vaši prejšnji vladi strahopetnih pacifistov in kvizlingov, ki je poskrbela, da ste v usodnem trenutku ostali brez močne in učinkovite obrambe... Lepa svojat—ti kvizlingi in strahopetni državniki! Toda nam bodo vendar le pomagali, da bodemo postali gospodarji sveta... (*Vstane, se vstopi pred kapetana.*) Nu, kaj pravite na to, gospod kapetan?

KAPETAN (*mrzlo*): Da se radujete pečenke, ko je divjačina še v gozdu... O svetovni nadvladi sanjate, a pozabljate na ljudstva, ki so vzlic poraženim armadam še vedno tu... Le smejite se, saj se ne boste dolgo, kajti na duri trka čas, ki bo uresničil Hitlerjeve lastne besede: "Kadar ljudstvo zahrepeni po svobodi, mu orožje samo od sebe zraste v rokah." A po svobodi koprne vsa podjarmljena ljudstva... Ej, tudi naše ljudstvo vam bo kmalu delalo večje preglavice kot vam jih je mogla delati naša nepripravljena armada, saj ceni svobodo nad življenje, ki bi mu bilo brez nje neznošno breme... (*Preroško.*) Zapomnite si: Še preden

bodo začele trohneti moje kosti, bodo začele padati tudi vaše glave...

KOMISAR (*posmehljivo*): Ha, sanje poražencev... (*Udari z bičem po pisalni mizi.*) Toda vi pozabljate, da ste zdaj v naših rokah in da mi ne poznamo takih rokovic, kakršne so si nataknil verzajski bedaki, ki so nas najprej ustrašili s trdimi mirovnimi pogoji, potem nas pa začeli božati in nam nazadnje celo dovolili take krasne igrače kot topove, bojne ladje, submarinke, tanke in bojna letala... (*Porogljivo.*) Haha, takšni tepci! Ampak mi jih ne bomo posnemali. Takšni norci pa nismo. Mi bomo temeljito počistili Evropo—kaj Evropo: vesoljni svet!—vse tuje, nenemške in nearijske nesnage in golazni, da bo prostora za nas. Kar ne bomo uničili, bomo vpregli v svoj jarem; vse, kar ostane živega, nam bo moralo hlapčevati. In mi bomo spet Herrenvolk kakor nekoč, ko je tudi po teh krajih vladal nemški gospod, zabiti slovenski kmet pa mu je tlačanal in dajal desetino in najzlaša dekleta. (*Si obližne usta.*) Ah, dekleta. Himmel, kako zala dekleta imate pri vas! Teh pač ne bomo pomorili ali pregnali. Moške in stare babe—da, teh se bomo iznebili, toda dekleta si bomo obdržali. Navsezadnje zaslužimo za svoje delo tudi nekaj zabave, hehe...

(*Zunaj topot korakov. Trkanje.*)

KOMISAR: Naprej.

ŠTURMAR (*vstopi, stegne desnico*): Heil Hitler! Privedli smo jetnike.

KOMISAR: Naprej z njimi.

(*Šturmar odstopi. V sobo se opotečejo Mohor, učitelj, duhovnik, kmetica in Grbec. Šturmarja jih med hudim preklinjanjem sujeta s puškinimi kopiti ter jih razvrstita na levi. Kmetica stoji blizu odprtega okna. Šturmarja se postavita k vratom.*)

KOMISAR (*vstane, se vstopi pred jetnike*): Kaj pa vi, dragi moji? Zarotniki proti volji vsegamogočnega Hitlerja, kajneda? Nič ne skušajte tajiti, prijatelji, vaša krivda je podprta z dokazi. (*Vzame z mize neko listino ter jo preleti z očmi.*) Tone Mohor. Priznaj, da si bil vodja zarotnikov v vasi, da si naslikal na svoj skedenj zarotniško znamenje "V" in vodil sabotažo, ki je segala celo semkaj v mesto. Če priznaš, boš milo kaznovan—samo prisilno delo v Nemčiji.

MOHOR: Ničesar ne priznam.

KOMISAR: O, tudi ti imaš hudo trmo. (Vzame v roko bič.) Prav, ti jo bomo že omehčali. Grbec.

GRBEC (*stopi naprej ter se kislega obraza otipava zada, kjer je prejel nekaj batin*): Gospod komisar, tega ni bilo v naši pogodbi...

KOMISAR (*se zasmije*): Pomota, prijatelj, pomota. Odslej se to ne bo več ponovilo. Toda povej nam zdaj, ali poznaš katerega izmed navzočih kot zarotnika proti naši oblasti?

GRBEC (*potuhnjeno gleda v tla*): Vsi so zarotniki. Mohor in Knez sta njihova voditelja. Knez je ušel.

MOHOR (*zaničljivo*): Ne samo izdajalec —tudi podel lažnivec si, Grbec! Nad menoj si se maščeval, ker ti je moja Francka pokazala vrata, ko si tiščal za njo, a nad župnikom in učiteljem zato, ker si bil v šoli tako zabit, da ti ni šla nobena stvar v glavo. Kneza si tudi hotel spraviti v to kašo, ker te Malka ni marala. Sramuj se, ničvrednež!

KOMISAR (*se zadovoljno reži*): Hehe, navsezadnje bomo zvedeli tudi nekoliko zanimive osebne zgodovine. Ženske, ženske! Da, one so bile vedno naša poguba. Ampak kako sladka poguba... (*Pogled mu obstane na kmetici.*) Ah... (*Se na lahko prikloni kmetici.*) Stokrat prosim oprostjenja, lepa gospa, da sem vas doslej prezrl. In vendar bi bil moral najprej vam posvetiti svojo pozornost. Delo bi si bil prihranil s tem. Ženske so bolj zgovorne, posebno, ko okusijo slast naših objemov. (*Šturmarjema.*) Kaj stojita pri vratih kot dva štora! Odvedita jo v mojo sobo; potem bo kratek odmor. (*Se leno pretegne, napravi korak proti vratom.*)

ŠTURMARJA (*se pohotno smehljaje spogledata, stopita proti kmetici*).

KAPETAN (*zaničljivo*): Degeneriranci!

KOMISAR (*porogljivo*): O, gospod ima slabe živce... Nu, preden končamo s to sodrgo, se vam bodo že utrdili...

KMETICA (*se bleda in z grozo v široko razprtih očeh ritenski pomika k oknu*): Ne! Ne! Miha, pomagaj! Zverine me hočejo oskruniti! (*Se v grozi zagrabí za glavo; divje odločno.*) Toda žive me ne dobite! Samo mrtve se me lahko dotaknete. Jezus, Marija, odpusti ta mi! (*Se obrne ter se požene skozi okno.*)

(*Nekaj trenutkov vsi, tudi komisar prepadeno strme skozi okno.*)

DUHOVNIK (*dvigne desnico in napravi znamenje križa*): Mir in pokoj tvoji trpinčeni duši, Marjeta. Bog, ki vse vidi, bo razsodil—

KOMISAR (*se zgane iz svoje otrpnjenosti, plane k duhovniku in ga z roko udari po obrazu*): Zase moli, stari bedak! Potreboval boš molitev in pomoč svojega židovskega boga!

DUHOVNIK (*se skrči vase, si gre z roko preko okrvavljenega obraza; vdano*): Gospod, kakor je tvoja volja. Ti vse vidiš—

KAPETAN (*z mrkim prezirrom*): Degenerirana banda morilcev!

KOMISAR (*se sunkoma obrne proti kapetanu, vzdigne roko, a se takoj premisli in jo pobesi; besno-porogljivo*): Ah, gospoda še vedno mučijo njegovi slabi živci... Kako neobzirno od mene, da nisem prej pomislil na to... Nu, gospod kapetan, vaših muk bo kmalu konec... Straža!

ŠTURMARJA (*se vzravrnata, udarita skupaj s petami*): Heil Hitler!

KOMISAR: Odvedita rahločutnega gospoda na dvorišče. (*Se posmehljivo prikloni kapetanu.*) Saj razumete, gospod kapetan, kaj to pomeni? Morda imate kako poslednjo željo. Častna beseda—kot oficirju jo vam bom izpolnil.

KAPETAN (*se suho zasmije; prezirljivo*): Beseda počestnega razbojnika—vaš krvavi Hitler je dovolj jasno demonstriral, koliko je vredna! Beseda verolomnega zavratnega morilca! Pošten vojak odklanja vsako milost iz rok takih zločincev!

KOMISAR (*ga ošvrkne z besnim pogledom; mrzlo*): Tudi prav. (*Udari s peto ob tla.*) Stražnika! Odvedita ga.

(*Šturmarja odvedeta kapetana.*)

GRBEC (*ki drhčoč in v tla uprtih oči stoji ob strani*): Gospod komisar, ali smem oditi? In smem li verjeti, da me nobeden teh zarotnikov ne bo mogel zatožiti ljudem? Če bi se to zgodilo, bi bilo po meni...

KOMISAR (*ošvrkne Grbca s prezirljivim pogledom*): Izgini. Toda javi se zjutraj pri meni. Tvoje delo se je šele začelo. In bodi bre skrbi. Mrtveci ne tožijo. (*Pogleda Mohorja.*) Ne, počakaj. Ali ni Mohor oženjen? Seveda je. (*Stopi k pisalni mizi, telefonira.*) Halo, stražnica! Štirje možje z motocikli takoj po ženo zarotnika Mohorja. Zaupnik Grbec vam bo kazal pot. (*Odloži telefon, prezirljivo pogleda*

Grbca. V tem zadonijo na dvorišču strelj iz pušk. Jetniki se tesnobno spogledajo. Grbec se zdrzne ter se začne plašno ritensko pomikati proti vratom.) Razumeš, Grbec? Heil Hitler!

GRBEC (*jecljaje*): Razumem, gospod komisar. Heil Hitler! (*Prihuljeno smukne skozi vrata.*)

MOHOR (*sikne za njim*): Izdajalska kača!

DUHOVNIK (*sklene roke*): Molimo, možje, za dušo hrabrega vojaka, ki je pravkar žrtvoval svoje življenje za domovino... In zapomnimo si njegov krasni vzgled, da ne bomo oklevali v uri izkušnjave...

KOMISAR (*porogljivo*): Stari, ti me pa res zabavaš... Najrajši bi ti prizanesel—ker tako rad moliš za trmoglave upornike... Povem ti, dela bi ti ne zmanjkalo, tudi če bi molil noč in dan...

(*Šturmarja se vrneti.*)

ŠTURMARJA: Heil Hitler! Povelje je izvršeno.

KOMISAR: Dobro. (*Se obrne k Mohorju.*) Nu, ali boš govoril ali ne? Pomni, da je od tebe samega odvisno, kako bomo postopali s tvojo ženo... In zapomni si, da nam ona ne bo ušla tri nadstropja globoko na pločnik kakor ona druga neumnica... Ali si bil vodja zarotnikov? In kdo so ostali zarotniki?

(*Skozi okno pribrni ropot motociklov.*)

KOMISAR: Požuri se. Tvoja žena bo vsak čas tu. Potem bo prepozno.

MOHOR (*si krčevito lomi roke in izgubljeno gleda na levo in desno, kakor bi iskal pomoč; hropeče*): Gospod, vsaj z ženskami imejte usmiljenje! Pobijte nas, toda naše žene pustite pri miru! Moja žena je v zadnjem mesecu nosečnosti...

KOMISAR (*cinično*): To ni nobena zapreka pri nas... Hans (*pokaže na enega izmed šturmarjev*) na primer ima najrajši take... Nu, boš govoril?

MOHOR (*hrope*): Ne morem. Jaz nič ne vem. Mi nismo nobeni zarotniki. Samo v miru bi radi živeli na svoji zemlji. Tisto znamenje je pa namazal na moj skedenj vaš Grbec sam—

KOMISAR (*ga oplazi z bičem*): Govori, pes!

MOHOR (*se opoteče*): Ne vem ničesar.

KOMISAR (*šturmarjema*): Vzemita ga vidva v roke. Mojih rok je škoda za to smrdljivo golazen.

ŠTURMARJA (*planeta na Mohorja ter ga začneta suvati in mu lomiti kosti; Mohar hrope in se ju skuša otresti, dokler ne omedli in se zgrudi na tla, kjer obleži negiben.*)

KOMISAR (*s sadističnim zadovoljstvom*): Izredna trma, to moram priznati. Škoda, da ni mož Nemeč in naš... S takimi trmoglavci bi premagali svet...

UČITELJ (*si z dlanmi pokrije obraz; pri-dušeno*): Ali je mogoče, da bi človek dvajsetega stoletja tako podivjal?! Saj to so zveri—hujši od zveri, kajti zver mori, toda ne muči!

ŠTURMAR (*udari učitelja z roko po obrazu in ga sune s škornjem v trebuh, da se učitelj kot mrtev zvrne po tleh*): Molči, norec in vesel bodi, da nisi sam na vrsti!

ŠTURMARJA (*vzameta vsak eno posodo z vodo in polijeta Mohorja in učitelja*).

DUHOVNIK (*sklonjene glave, roke sklenjene k molitvi*): Gospod, odpusti jim... če je še mogoče...

KOMISAR: Le moli, stari bedak! Ampak to je komaj začetek...

(*Zunaj spet zaropotajo motocikli. Nato koraki. Trkanje. Vstopi šturmar.*)

ŠTURMAR: Heil Hitler! Ženske nismo mogli najti. Kaže, da je zbežala. Hiša je prazna kot mrtvašnica. Tudi pri Kremencu, kamor nas je potem peljal zaupnik Grbec, je bilo prazno kot v grobnici. (*Pozdravi, odide.*)

KOMISAR (*besno udari z bičem po pisalni mizi*): Prekletost! Ampak trmoglavci bo vzlic temu govoril!

MOHOR (*medtem odpre oči; z vzdihom globokega olajšanja*): Hvalabogu! Zdaj rad umrjem. (*Šturmarja surovo zagrabi Mohorja in ga postavi na nogo.*)

UČITELJ (*se tudi zave, prevali, zastoka*): Kje sem? Kaj se je zgodilo? Oooo, kako boli. (*Se začne kobacati na nogo.*)

KOMISAR (*ga sune s škornjem v zadek*): Haha, stari, kako ti ugajajo naše medicine? Sladke so, a? Haha. (*Mohorju.*) A ti, govori—sicer dobiš še hujših zdravil proti trmi!

MOHOR (*bled, prepaden, a čudovito mirn*): Vem. Pravili so nam, da bi sam satan ne mogel biti bolj iznajdljiv pri mučenju ljudi kot ste vi, toda jaz sem menil, da ljudje pretiravajo. Zdaj vem drugače. In zdaj bom govoril. Vse bom priznal. Ampak najprej mi dovolite, da spregovorim nekaj besed za uvod.

KOMISAR (*si menca roke*): Le olajšaj si svojo pasjo dušo.

MOHOR: Kmet sem in ne vem mnogo o svetu in drugih stvareh, s katerimi se pečajo učene glave. Vendar pa vem to, da živimo Slovenci na ti naši zemlji že več kot tisoč let in da so nas v tem času često skušali pregnati, uničiti, iztrebiti kakor to nameravate zdaj storiti vi. Prišli so poševnooki jezdecji z mongolskih step in nas skušali pokončati; prišli so Germani—s križem v eni in z mečem in suženjskimi okovi v drugi roki, skriti za hrbtom—ter nas zapisali poginu; turške horde so neštokrat drvele skozi naše vasi in mesta in ropale in požigale in morile in odvajale v sužnost cvet naše mladine; in naše zemlje lačni Benečan je nekaterikrat stegnil svoje grabežljive kremplje po nas. Toda mi smo vse prestali, vse preživeli—mongolske osvojevalce in germansko tiranstvo, turške vpade in beneško samogoltnost. In dočim so oni, ki so nam stregli po življenju, izginili v prahu zgodovine, smo mi še vedno tu, žilavejši in močnejši kot kdaj prej. In tu bomo, ko tudi o vas ne bo več ne duha ne sluha! Kajti nas ni mogoče uničiti. Ljudstev, v katerih živi neugnana volja do življenja, ni mogoče iztrebiti. To si zapomnite.

KOMISAR (*porogljivo*): Poglejte kmeta, kakšna govorniška žilica je v njem! Res škoda, da ni naš. Sam Hitler bi ga bil vesel. (*Učitelju in duhovniku.*) A kaj je vajino mnenje o tem krasnem vzorcu govorništva?

UČITELJ (*slabotno, a odločno*): Ne bi se čutil vrednega, da me nosi ta sveta slovenska zemlja ali da bi počival v njenem mehkem naročju, če bi zatajil besede svojega nekdanjega učenca—besede, ki sem mu jih sam vcepil v dušo in srce, ko je bil še otrok.

DUHOVNIK: A jaz zgolj prosim Vse-mogočnega, ki vam piše sodbo ne le na steno, temveč preko širnega nebesnega svoda, da bi ljudstva, ki jih danes zatirate, ne podivjala, ko napoči neizogibni dan obračuna—neizogiben kakor vedro jutro po temni viharni noči—in vam vrnila zob za zob ter vas popolnoma iztrebila in z vami vred nešteto nedolžnih.

KOMISAR (*zaškriplje z zobmi*): Vsi do zadnjega enaki trmoglavci! Le zakaj sem prizanesljiv z vami? Toda čakajte—

(*Koraki. Trkanje. Vstopi šturmar.*)

ŠTURMAR (*pomoli komisarju popisan list*

popirja): Heil Hitler! To le smo našli pripeto na truplu ovaduha Grbca, ki je bilo pravkar najdeno na dvorišču pred stražnico. Zaklan z nožem v srce. (*Pozdravi, odide.*)

KOMISAR (*se zdrzne; polglasno čita*): Tovariši! Žal nam je, da ni bilo v naših močeh, storiti več za vas. Toda vsaj izdajalec je dobil zaslužen plačilo. Tako bodo poslej umrli vsi, ki bodo stopili v službo kletega sovraga! A vam na čast, tovariši, bomo nocoj zakurili kres, ki ne bo zlepa pozabljen in ki bo sovragu vtil v kosti smrtno grozo. Zbogom, tovariši! Vaše žrtvovanje ne bo zaman. Prapor z bleščečo črko V nas popelje k zmagi nad današnjim tiranstvom. Živela črka V!

(*Luči začno pojemat. Skozi okno pada odsev požara.*)

KOMISAR (*prestrašen plane k oknu*): Prekleta! Elektrarna in tovarne ob reki v plamenih! (*Plane k pisalni mizi, hlastno telefonira.*) Halo, stražnica! Vsi k reki! Halo! Kaj je to? Prekleta! (*Trešči telefon po mizi.*) Zveza pretrgana! Prekleta golazen, ali boste plačali za to! (*Plane k oknu, kriči skozenj.*) Straža! Vsi k reki! Polovite vse, kogar najdete v bližini!

(*Zunaj ropot motociklov in hrušč avtomobilov.*)

KOMISAR (*se obrne k jetnikom*): Ampak nikar si ne domišljajte, psi, da vam bo to pomagalo. Vi ste obsojeni—vsi. Razumete.

MOHOR (*s čudovitim mirom in veselostjo*): Razumemo, gospod rabelj. In meni ni zdaj ničesar žal. Povedal sem vam, kar mi je ležalo na duši. Zdaj priznam vse. Da, tudi jaz sem bil eden tistih, ki so se takoj odzvali klicu k orožju ter se pridružili nevidni armadi, ki ima na svojem praporu zapisano plamenečo črko V in katera vam ne bo več dala miru in pokoja ne po dnevi in ne po noči! In ponosen sem na to. Znamenja sicer res nisem naslikal na svoj skedenj—to je storil vaš plačanec Grbec—ampak to je tudi edina stvar, ki jo obžalujem. Da, rabelj, jaz sem ponosen na to—ponosen, da bom umrl za to svojo vero v zmago nad vami. Jaz—

KOMISAR (*besno*): Molči, pes! (*Ga oplazi z bičem.*) Na, še enkrat. (*Šturmarjema.*) Odvedita ga! Ob steno z njim! A ta dva (*pokaže učitelja in duhovnika*) naj se najprej naučita manir v poplavljeni celici.

MOHOR (*oči se mu divje svetijo; krohota*

je kot blazen): Hohohooo, kaj je gospoda razbojnika že strah? Saj to je komaj začetek tega, kar prihaja nad vas. Hohoho, kako krasen kres! In nam na čast! Hohohooo. (*Se nenadoma skrči k skoku kakor mačka.*) Proč, razbojniki, da vam tudi jaz zapustim svoj spominček! (*Plane naprej, pahne oba šturmarja od sebe in sune komisarja z nogo v trebuh, da se zvrne po tleh. Nato plane na pisalno mizo, zagradi nož za odpiranje pisem in zareže čez Hitlerjev portret zevajočo črko V.*) Hohohohooo, ti krvavi pleskar, zdaj si dobil svoje zadnje znamenje!

(*Električne žarnice medtem popolnoma ugasnejo. Prostor razsvetljuje le odsev požara, ki pada skozi okno.*)

KOMISAR (*ječi in preklinja na tleh; besno hropeč*): Prekleta tepca, zakaj ne ustrelita tega steklega psa! Streljaj!

(*Šturmarja izstrelita troje, četvero strelov.*)

MOHOR (*skoči na tla, se opoteče proti komisarju*): Hohohoo, pasji sin, kje si? Daj, da te tudi jaz nekoliko poščegetam! Veš, ko sem bil še fant in vroče krvi, sem znal tudi sukati nož... Hohoho, pa za goltanec te bom tudi znal stisniti, če ta le pipec ne bo zadostoval...

KOMISAR (*se po štirih plazi proč; v grozi*): Hans, Fric, pomagajta! Straža, streljaj!

(*Učitelj in duhovnik se umakneta pred Mohorjem, prvi proti oknu, drugi proti vra-*

tom. Nadaljnji streli. Učitelj pade. Duhovnik je pri vratih.)

MOHOR (*se vedno bolj blazno krohota*): Hohoho, kje si, strahopetec? (*Se spotakne ob komisarja, omahne nanj, zavihiti nož. Moža drug drugega zgrabita za goltanec, se nekaj časa hropeč prematavata po tleh, nato se pa nekajkrat sunkoma streseta in obležita negibna v smrtnem objemu.*)

DUHOVNIK (*svečano*): Zapisano je: Kakor boš živel, tako boš umrl. In kakršna setev, takšna žetev. Vi ste sejali vihar—vihar in strela boste želi—že žanjete. Mir vajinima dušama, Tone in ti, stari kolega. A zdaj, če je gospodova volja, bom šel iz levje kletke in ponesel tolažbo onim, ki jo potrebujejo, in vero omahujočim. (*Odide.*)

ŠTURMARJA (*se v grozi spogledata; duhovniku niti ne skušata zastaviti poti; so-glasno*): Ti— —

HANS (*plašno*): Ti, mene stresa mraz. To niso ljudje, to so bogovi osvete!

FRIC (*tesnobno*): Joj, kam smo zašli! Ali je imel oficir, ki smo ga nocoj ustrelili, res preroško navdihnjenje, ko je napovedal, da bodo začele padati tudi naše glave, še preden bo začelo njegovo truplo trohneti?...

HANS (*takisto tesnobno*): Ne vem, toda mene je groza... Beživa od tod. Tu diši po smrti... po pogubi... (*Šturmarja bežita iz pisarne.*)

ZASTOR

Zdravje iz blata

KDAJ JE ŠE KDO pričakoval kaj dobrega od blata? Res je sicer, da kmeta ne veseli, če ni dežja in se mu zemlja izsuši, ampak tudi on ne prepeva od radosti, če se mu mokra prst prijemlje čevljev, da mu postanejo težki kakor svinec in se lopate drži kakor lepilo. Sicer pa ljudje splošno sovražijo blato, kajti normalen civiliziran človek ne ljubi umazanosti; posebno pa se to lahko pravi o zdravnikih, katerim je čistost pogoj vsega zdravja, zlasti odkar so drobnogledi odkrili vsakovrstne drobcene žive stvarce, o katerih se je dognalo, da povzročajo vsakovrstne nevarne bolezni. Sicer ni tako kot nekateri še vedno

mislijo, da bakterije polagoma pojedjo pljuča, obisti ali možgane; ti sovražniki človeka delujejo posredno s tem, da proizvajajo gotove strupe, ki so nevarni človeškemu—in sploh živalskemu—organizmu. V blatu pa je cela vrsta takih kali, ki povzročajo zdravnikom glavobol.

Vseh bakterij seveda ne moremo stlačiti v eno samo vrečo. Dolga vrsta jih je in razlikujejo se prav tako kakor velike rastline, katere lahko opazujemo s prostim očesom. Le nekatere so zdravju nevarne, druge pa so koristne in med temi so nekatere neizogibno potrebne.

Dr. René J. Dubos v Rockefellerjevem

zavodu za zdravstveno raziskavanje je mnogo razmišljal o tem. Da razdenejo bakterije mnogo neživih snovi, je znano vsakemu začetniku. Zakaj ne bi mogle uničiti tudi živih? Kakor v vsem organskem svetu tako so tudi med bakterijami prijatelji in sovražniki. Če bi se to dalo urediti tako, da bi koristne bakterije uničevala škodljive, bi to lahko postala ogromna pridobitev za zdravilstvo, ki se mora neprenehoma bojevati z bacili in njihovimi strupi.

Pred petimi leti je dr. Dubos začel eksperimentirati. Med mnogimi vprašanji, ki so mu delala preglavice, je bilo tudi to: "Ali ne bi mogle bakterije, o katerih vemo, da razdevajo nežive snovi, uničiti tudi živih?" Pri tem ni mislil na direkten umor po zgledu mačke, kadar umori miš; po glavi so mu rojile strupene snovi—kemikalije—ki jih proizvajajo bakterije in ki imajo včasih strašno razdejanje v živalskem telesu za posledico. Kako bi se mogle take, s človeškega stališča nedolžne bakterije porabiti, da bi uničile velike množine človeku škodljivih bakterij?

Dr. Dubos je začel z navadnim vrtnim blatom, o katerem je znano, da obsega mnogo vrst bakterij, med katerimi so nekatere dobro znane, nekatere pa ne. Par lopat tega blata je dal v inkubator in je cele tedne opazoval, kako so se bakterije množile. Naposled je bil rezultat ta, da je blato izginilo, ker so ga množiče se bakterije povžile. Teh je sedaj imel ogromno število. Če bi to bilo vse, kar je hotel doseči, seveda ne bi bilo veliko smisla v njegovem poizkusu. Toda to ni bil konec, temveč prav za prav začetek. Izvedeti je hotel pred vsem, ali je med vsemi vrstami teh kali vsaj ena, ki se more uspešno upreti človeku škodljivim bakterijam. V ta namen je spustil med vso to golazen dve vrsti zdravju sila nevarnih kali: pnevmokoke in stafilokoke. S pomočjo drobnogleda je opazoval, kaj se godi. V teku dveh let je naredil na tisoče poizkusov, ne da bi bil dosegel uspeh, ki ga je iskal, a tudi ne, da bi bil izgubil upanje. Naposled se je zgodilo leta 1939, da je v blatu ostala ena sama vrst bakterij živa, vsi škodljivi koki pa so bili pokončani. Da izključi vsako možnost golega slučaja in se do dobrega prepriča, je Dubos natrosil v inkubator novo množino morilnih snovi in pomešal z njimi bakterije, ki so pri prejšnjih poizkusih ostale žive. Po preteku

dveh dni je vzel kapljo iz inkubatorja in jo dal pod drobnogled: ne en pnevmokok, ne en stafilokok ni ostal živ. Prej neznane bakterije so jih uničile s svojimi močnim strupom.

Dubos je temu strupu dal ime "gramicidin" po slavnem biologu Christianu Gramu, ki je umrl v času Dubosovih eksperimentov.

Dognati pa je bilo treba, kako učinkuje ta nova snov v živih telesih. V ta namen je Dubos naredil nov poizkus, za katerega je porabil laboratorijske, to se pravi, nedvomno zdrave miši. Vbrizgal jim je pnevmokoške kali, ki povzročajo pljučnico. Polovici teh živali pa je poleg tega vbrizgal tudi majhno množino gramicidina. Vse tiste, ki so dobile samo pnevmokoške, so poginile; one, ki so dobile tudi gramicidin, so vse ozdravele ali pa sploh niso dobile pljučnice.

S tem je bilo dognano, da učinkuje nova snov v živem telesu prav tako kakor v poizkusni cevki. Ko je dr. Dubos objavil rezultat svojih eksperimentov, so se razne raziskovalne klinike lotile dela, da same preizkusijo njegovo odkritje. Tako delo zahteva mnogo časa. A letošnje pomladi sta dr. P. A. Ark in gospodična Marjorie L. Hunt v mesečniku *Science* objavila zanimive rezultate svojih študij. Tudi ona sta se bavila z navadno prstjo, iz katere sta pobrala razne vrste bakterij in jih ločila. Pri tem sta našla dve vrsti, ki imata lastnost, da uničujeta rastlinam škodljive organizme. Eno sta takoj spoznala; bil je *Bacillus vulgatus*, o katerem se je dotlej mislilo, da nikomur ne škoduje, a tudi nikomur ne koristi. Drugi je bil rumen bacil, dotlej sploh neznan. Če moreta pokončati mikrobo, ki napadajo rastline, je pa bilo dokaj verjetno, da bi mogla uničiti tudi druge škodljivce. Poizkusi so potrdili to in učenjaka sta mogla poročati, da njuna bacila ne ubijata le pšeničnih gobic in kali, ki povzročajo gnitje zelenjave, ampak tudi kali differije, stafilokoke in še celo vrsto drugih.

Eksperimenti v drugih znanstvenih delavnicah so potrdili odkritje kalifornijskih raziskovalcev. Neznatna množina njunih bacilov je v štiri in dvajsetih urah pokončala zelo veliko množino stafilokokov na enak način kakor Dubosov bacil, namreč s strupom, ki ga razvijata. Po mnogih predhodnih poizkusih, ki so vsi kazali enak rezultat, so v neki bolnici v Bostonu in na znani kliniki bratov Mayov

začeli zdraviti bolnike s to novo snovjo. Poročila obeh zavodov kažeta, da prekašajo doseženi uspehi vse nekdanje Dubosove sanje. Nevarno okužene rane so v teku štiri in dvajsetih ur očistili z gramicidinom vseh bakterij. Gramicidin pride v dotiko naravnost z inficiranim vlaknom, pa naj gre za zunanjo rano ali za notranje poškodbe kot v mehuru, v nosnih cevkah, v pljučah in podobno. Za notranje infekcije rabijo snov kot raztopino in jo v štiri in dvajsetih urah izmijejo. Nobena prej znana antiseptična snov ne učinkuje tako silno in tako hitro, a telesnemu staničevju je popolnoma neškodljiva. Rabi se pa v tako majhnih množinah, da jih je videti le pod drobnogledom; za eno aplikacijo zadostuje ena tisočinka miligrama, ki je seveda ena tisočinka grama. V znanstvenem jeziku imenujejo to nevidno kvantiteto "gamma."

Okrog dva tisoč dosedanjih stvarnih poizkusov je pokazalo, da je gramicidin učinkovit zoper veliko število nevarnih bolezenskih

kali. Vse vrste streptokokov in stafilokokov ubija; prepreči rast in množitev vseh vrst bakterij, ki povzročajo pljučnico. Le v krvni tok se ne more injicirati v svoji navadni obliki, kajti tam bi napadel in razdejal rdeča krvna telesca, kar so pokazali poizkusi v laboratoriju. V Mayovi kliniki delajo sedaj poizkuse, da bi odpravili to zapreko, velika vročina, na primer, izpremeni snov kemično. To je torej en način, s katerim se ukvarjajo. Ti poizkusi še nikakor niso končani, ampak upanja, da se posrečijo je precej. Tudi kemični študij gramicidina se nadaljuje; zdi se, da je doslej toliko dognano, da ima ta snov opraviti z nekim novim proteinom.

Doslej morejo gramicidin dobiti le raziskovalni zavodi, ves dosedanji razvoj dela pa kaže, da bo v doglednem času to čudovito zdravilo, prihajajoče iz prsti dostopno vsem bolnicam in vsem zdravnikom in bo rešilo na tisoče ljudi, ki so včasih bili brez milosti obsojeni na smrt.

O prehrani Evrope

V VSEJ EVROPI je vsled vojne veliko pomanjkanje vsega, čemur so se civilizirani ljudje privadili, najbolj kritično pa je vsekako pomanjkanje živeža. Človek lahko pogrša marsikaj, kar je v normalnih časih smatral za nujno; če je gazolina komaj za zahteve modernega vojskovanja dovolj, se je le treba spomniti, da so ljudje tisočletja živeli brez avtov; prebivalci Londona, Moskve in drugih velikih mest so se privadili temi in življenju pod zemljo in niti ne godrnjajo. Hrana pa je elementarna potreba in njeno pomanjkanje spravlja zdravje in življenje v nevarnost.

Ko so začele prihajati v Ameriko vesti o lakoti v evropskih krajih, ni bilo torej nič čudnega, da so se dvignili glasni klici, zahtevajoči pomoč za prizadete evropske kraje. Toda kmalu so se oglasili protesti proti tej zahtevi in vnele so se kaj živahne polemike in debate. S površno sodbo bi človek prišel do zaključka, da so bili nasprotniki take podpore skopuhi, fašistični simpatičarji, ali pa enostavno ljudje brez srca. Pa vendar ni tako. Njihovi argumenti so bili močni in pobiti se ne

morejo z nobeno humanitarno frazo. Oni trdijo, da bi vsako pošiljanje živeža v kraje, ki so jih fašisti zasedli ali pa kjer ima ta odločujoč vpliv, pomagalo le Nemčiji, kar logično pomeni, da bi škodovalo Angliji in njenim zaveznikom.

Sedaj se se oglasila neka francoska žena, Fernande Mazel, ki prebiva že več let v Zedinjenih državah, ima pa v Franciji sorodnike: staro mater, sestre, več mladih nečakinj in nečakov. In ta žena, ki trpi zaradi pomanjkanja svojih dragih in pozna vse njihove muke, se obrača z apelom do Amerike — ne za večjo pomoč, ampak proseča, da naj Zedinjene države ne pošljejo nobenega živeža v Francijo, njeno domovino. Njen poziv je izšel v "Woman's Press" in je zbudil mnogo pozornosti. Ker so razmere v drugih podjarmljenih deželah enake v tem oziru kakor v Franciji in ker prihajajo od drugod enaki glasovi, velja to, kar govori za Francijo, tudi za ostale dežele v enakem položaju.

Fernande Mazel priznava, da je za Amerikance dilema, ali naj pomagajo z živežem, ali

ne, kruta. Večina njenih sorodnikov živi v Parizu in med njimi je ena mlada žena noseča. Pred njenimi očmi je slika njenih dragih, ki so se zadnje zimo v eni sobi stiskali okrog majhnega ognja, medtem ko so najmočnejši med njimi stali po dolge ure v vrstah, da bi dobili nekoliko živeža, tako, da bi vsaj bodoča mati mogla varno spraviti novo bitje na ta svet mizerije.

“In ta francoska žena vam pravi: Napaka je, pošiljati hrano v Francijo,” je njen zaključek.

“Napaka je, pošiljati hrano v Francijo, prvič zato, ker zmanjša vsaka oslabitev angleške blokade možnost angleške zmage in s tem preporoda Francije; in drugič, ker pomagajo pošiljatve hrane Nemčiji, ne pomagajo pa Franciji.

“Uvažujmo le enostavna dejstva. Nobena posebnega naglašanja ni treba za spoznanje, da je vsak vdor v zid angleške blokade pridobitev za Nemčijo — ne le s čisto praktičnega stališča, ampak tudi zaradi moralnega odmeva, ki bi ga izzval v glavah ljudi okrog osišča kakor tudi v dušah njihovih nasprotnikov. Ako izgubi Anglija premoč na morju, ostane prav malo upanja za civilizacijo.”

Avtorka opisuje življenje, kakršnega so Francozi bili vajeni v normalnih časih in pripodablja s tem sedanje njihovo življenje. To je seveda vse prej kot zadovoljivo. Kadar vstanejo od mize, imajo občutek, da bi bili lahko malo več jedli. Včasih je bila v Franciji skoraj vsaka južina prilika za razvedrilo in užitek, sedaj so postale neizogibna in skoraj utrudljiva potreba. V primeri s tem, česar so bili Francozi vajeni, odkar je dežela postala demokratična je njihovo življenje v tem oziru žalostno. Nemci so izžemali in še izžemajo deželo po preračunanem in temeljitem sistemu. Železniški vlaki, lore in tovorna avta, napoljena z žitom, krompirjem, svežo zelenjavo in sadjem, z živino, maščobami in oljem vozijo v brezkončnih procesijah proti Nemčiji, medtem ko se porcije za francosko ljudstvo vsak dan malo bolj skrčijo.

Vse to je resnično, zlasti kar se tiče velikih mest in še posebno Pariza, ki so za prehrano odvisna od vseh vrst komunikacije. Nemci so razruvali francoski sistem transportacije, ker ga rabijo za svoje vojaške in trgovske namene in so odrezali francoski jug od bogatega po-

ljedelskega in živinorejskega severa. Zato je za pariško hišno gospodinjo težko, zbrati potreščine za dve južini na dan. Zdelo bi se vsakomur nemogoče, kdor ne pozna francoskega ljudstva. Lov za hrano je postal ne le glavno opravilo, ampak neke vrste šport. — Moj svak sliši, da dobivajo nekje včasih školjke in podoben živež iz Atlantika ali iz Sredozemskega morja; ena mojih sester — pravi pisateljica — hiti tja vsak dan, dokler ni njena potrpežljivost poplačana in prinese v veliki črni nakupovalni torbi, brez katere ne vidite v teh dneh nikogar na ulici, kupček velikih ali malih školjk, ali morskih polžev, ali kar je že dobila. To z dvema ali tremi stebelci luka, morda s kakšno čebulo, malo petršilja in s kakšnim suhim zeliščem od lanskega leta pojde s krompom v lonec. Od dovoljene porcije mesa se morda ostrga nekoliko masti, ali pa se najde malo suhega fižola ali leče. Tekočina, ki se dobi od školjk, se porabi za juho in tako se za ta dan dovoljena porcija mesa prihrani za drugi dan, da ga bo tedaj malo več. Skoraj vsakdo pozna koga na deželi in dobi po enkrat ali dvakrat na teden zavojček s kosom mesa za pečenko, kokoš ali zajca, kaj zelja ali zelenjave, morda nekoliko jajc, ali celo — vrhunec vseh užitkov! — malo masla. Zgodi se pač, da včasih nemške oblasti brez vsakega razloga prepovedo take pošiljatve iz zasedenih krajev v Pariz, toda paketi pridejo v osmih izmed desetih slučajev na svoje mesto. Kdor nima nikogar na deželi, ima pa prijatelja v Parizu, ki deli z njim, kar je dobil.

Na kmetih se prežive s tem, kar pridelajo, četudi ne jedo luksurijozno. Izmed mnogih slučajev, ki so ji znani navaja pisateljica dva zgleđa.

Neka žena, ki je pred kratkim prišla iz Bretanje, ki spada med najbolj gosto zasedene kraje (ker je pač najbližji Angliji), ji je pripovedovala: “Kmetje skrivajo toliko živeža, kolikor le morejo. To ni posebno težavno, kajti vsi, vštrevši policijo in francoske oblasti so člani te zarote. Tako nismo živeli kakor smo bili prej vajeni, toda če je bila hrana bolj pičla, smo vedno znali prirediti kosilo iz osušenega fižola, osoljene svinjine, špinače, sira in kakšnega jabolka.”

Iz nezasedenega pasa ji je pisala ena njenih sester, ki je s pet in petdesetim letom začela novo življenje kot pionirska žena, sama

s svojim možem, visoko v hribih v pokrajini Cévennes. V pismu pravi: "Drv sva imela dovolj, da sva bila na toplem; v gozdovih sem nabrala kostanja in medu divjih čebel; iz vsega grozdja, kar sva ga imela sva naredila vinsko maslo. Bila sem tako srečna, da sem kupila pol prešiča, to sva prekadila, osolila, naredila klobase itd. Seveda je župan zaradi tega znižal najino porcijo za polovico, toda jaz imam zajko in pravkar je imela dvanajst mladih, ki jih redim s travo, narezano po jarkih. Na travniku sva nasadila krompirja in zelenjave..."

Najbolj primanjkuje Francozom kruha, kajti poprečen Francoz ga poje funt do dveh funtov na dan. Avtorica vprašuje: "Ali bi morale zaradi tega Zedinjene države pošiljati moko v Francijo?"

Na to pravi: "Odgovarjati ni treba meni. Ljudstvo v Franciji odgovarja; ne vlada, ne predstavniki te vlade, ampak resnično ljudstvo, žene, ki čakajo v vrstah, žene, ki nabirajo kostanj in divji med po gozdovih, žene, ki tihotapijo jajca in krompir v mesta, žene, ki hranijo svoje otroke s suhim fižolom in z vodo, v kateri se je kuhal, žene, ki bi se odrekle svoji mladosti, svoji lepoti, vsaki udobnosti, če bi mogle s tem dodati le košček suhega kruha jutranji cikoriji svojih otrok, opoldnevemu grižljaju mesa ali večerni juhi. Kaj pravijo te žene?"

Neka priprosta šivilja v Parizu, ki ima štiri osebe v družini, zaključuje svoje pismo s sledečimi besedami: "Ne pošiljajte ničesar. Ne bilo bi za nas."

Druga žena iz Provence piše: "Kar koli pride od vaših ameriških prijateljev v Marseilles, se resnično razdeli otrokom; toda nemške komisije celo tukaj, v baje nezasedenem ozemlju odzamejo s trga toliko hrane, kolikor so je naši otroci dobili od vas. S tem torej krmite Boše (francoski zasmehujoč izraz za Nemce) in podaljšujete naše trpljenje."

Zdelo bi se, da kažejo take besede nevhvaležnost, ko sta pravkar zopet dve ladji z ameriškim žitom odpluli proti Franciji. To žito bo seveda pomagalo mestom kot Marseilles, Lyon, Clermont-Ferrand, kjer je potreba kruha bolj akutna in kjer ni transportacija tako otežkočena kakor v zasedenem ozemlju. Toda bilo bi neumno, narediti iz takih pošiljatev pravilo.

Neumno in nevarno. Ne le za Angleže, am-

pak za Francoze, za Amerikance, za ves svet. Tudi za to trditev se pisateljica sklicuje na francosko ljudstvo. Čim dalje gledajo Nemce, čim bolj uživajo "privilegij sodelovanja z nacijo," tem srčneje hrepene po angleški zmagi.

Neki Francoz, ki živi v Ameriki in dela tukaj za armado generala De Gaulla, je dobil od prijatelja pismo, v katerem je rečeno: "Lahko prenašamo trpljenje in ponižanje, če vemo, da boste na koncu konca zmagali vi, ki se bojujete z našimi prijatelji."

V drugem pismu je rečno: "Prenašali bi lahko težave; preživeli smo kruto zimo in zaradi tega nismo na slabšem. Toda sramota in jeza je skoraj več kot se more prenašati." Ta sramota je najhujše, kar je doletelo Francoze. Oni ne morejo razumeti, kako je ponosen, hraber, dostojen narod mogel biti tako nenadoma pahnjten v tako sramotno sužnost. Ta briga je hujša od lakote. Oni čakajo, čakajo na dan, ko se jim bo mogoče rešiti sramote in se boriti ob strani njihovih zaveznikov.

Neki mož, ki je nedavno prišel iz Francije, je pravil pisateljici: "Če bo, kadar se Angleži izkrcajo v Franciji vsak njihov vojak prinesel dvajset pušek, ga bo sprejelo štirideset mož, vsi željni, da jih pograbiijo in rabijo zoper Nemce." Ti ljudje se bodo borili za odrešenje svojih duš, bojevali se bodo, da rešijo svoje otroke sužnosti in sramote, umirali bodo, da obvarujejo svoje otroke življenja pod nacijskim gospodstvom, umirali bodo, da pomagajo Franciji, da pomagajo Angliji, da pomagajo svetu. In preko morja kličejo vam, bratom in sestram v Zedinjenih državah: "Ne storite ničesar, kar bi moglo zavleči ali onemogočiti naše odrešenje!"

Ker so razmere v drugih zasedenih deželah enake, če ne še hujše in je njih odrešenje odvisno od enakih elementov kakor francosko, imajo besede te francoske žene tem širši in globokejši pomen.

Vsi se še spominjamo, kako je ameriški ženski svet letos v avgustu navalil na trgovine, v katerih se prodajajo svilene nogavice, ker je bil proglašen embargo na uvoz japonske svile. V teh trgovinah je bila tiste dni taka gneča, da se je človek le z največjo težavo preril skozi. Trgovine so seveda žele lepe dobičke ter se v nekaj urah iznebile starih zalog.

Julkina zmota

E. K.

(Nadaljevanje)

LOPICE, v katerih spretne roke lasnih umetnic predelavajo glave našim damam, so večinoma moderne izdaje srednjeveških mučilnic in marsikdo se je že brezuspešno ukvarjal z vprašanjem, zakaj se sodobni krasni spol prostovoljno podvrže torturi, katere so se včasih krivoverci, čarovniki in neodvisni učenjaki bolj bali kot pekla. Julke pač ni mučila ta uganka. Zakon mode ima večjo moč kot vse postave monarhij in republik in nič se ne vprašuje, ali je pameten ali neumen, temveč se sprejme brez ugovora in kritike; tudi se ne vpraša, odkod je prišel; vdati se mu je treba, dokler ga ne razveljavi nov ukaz, ki ga zamenja na enako misteriozen način, neznan, zakaj, neznan, odkod.

Po glavi so bredle Julki druge reči. Zelo čudno se ji se zdelo, da srečava zadnje čase ljudi, o katerih ne bi bila nikdar verjela, da so na svetu in nahaja jih v tistih krogih, kjer jih nikdar ne bi bila iskala. Kaj naj bi jo zanimalo šoferjevo življenje in zakaj naj bi se zanimala za Etelkine nazore? Pa jo zanese čuden veter tja, kamor nikdar ni nameravala, poslušaj povesti, ki se ne tičejo nje in naposled celo vprašuje in ponuja rešitve, za katere je nihče ni prosil. Vse to menda dela le zato, ker ne more verjeti, da so ti ljudje resnični.

Šofer. In Etelka . . .

Ponosni so lahko ljudje, ki ne potrebujejo nobene tuje pomoči. Bilmornovi, gospa Hickney, njen mož, ona sama . . .

Oh—Etelka ji je pregnala mačka, pa ji je dala drugega. In kaj naj sedaj stori? — Dekle, ki bi se moralo vtopiti v morju hvaležnosti, če bi ji kdo podal, kar ji je ona ponujala, odklanja to, po čemer je hrepenela, le zato, ker bi prišlo od Lipmana. Popolnoma jasno je, da je to edini vzrok, četudi ga je skušala vtajiti. Kakšen madež je na Lipmanovem bogastvu, da se ga celo navadna manikerka boji?

Imela je občutek, da bi se morala ujeziti do besnosti, a resničnega srda ni bilo v njeni duši; rajši jo je obhajal neizvesten strah. Kaj bi mogla storiti?

Zdelo bi se, da ne more kar vse ostati kakor je. Od nekod grozi nevarnost, neznan in zato tem strašnejša.

Kdo pravi, da grozi nevarnost? Smešno! Saj se ni nič izpremenilo. Včeraj je bilo vse kakor predvčeranjem in danes je vse kakor včeraj. Etelka ji ni povedala nič novega. Drugi so že davno govorili, Torn, Lipman, tudi Riko je majal z glavo. Toda kaj? Ali ni dolar enak dolarju? Ali se z enim desetakom ne more kupiti toliko, kolikor z drugim?

Nekdo, ne spominja se natančno, kdo, je pravil, da ne more nobeno veliko premoženje zrasti, ne da bi denar prišel iz drugih žepov. Tudi Lipman ga ne more pobirati na cesti. Ničesar mu torej ne morejo očitati. In vendar mu zapirajo svoje hiše in ne prestopajo njegovega praga. Zakaj? O nekaterih velikanih trdijo, da je bilo njih bogastvo nagrmdeno s tatvinami in prevarami in z uničenjem cele vrste malih ljudi, a v njihovih krogih se zbirajo odličnjaki iz vse dežele in sedajo za njihove mize. Kako, da bi bil Lipmanov šampanjec slabši od njihovega?

Nič se ni izpremenilo—a vendar jo je obhajal strah. Čim bolj si je skušala dopovedati, da je prazen, tem bolj jo je tiščalo v prsih. Nenadoma ji je prišlo na misel. Morda je razlika. Sedanji Bilmornovi nimajo nobenega opravka z drznimi železniškimi projekti in z delnicami brez vrednosti. Oni le zapravljajo milijone, ki jih je ded znosil na kup. Njihov denar je postal nedolžen, ker ni sedaj pridobljen, ampak podedovan. Če bi Lipman imel sina, kateremu bi zapustil svoje stotake in tisočake, bi bili morda tudi toliko vredni, kolikor Bilmornovi. Mladi Lipman bi lahko poročil dekle iz njihove družine in njegovo ime bi bilo v vseh registrih, iz katerih je sedaj izključeno. Sina! Dokler še ni prepozno. Otroka, katerega se je doslej branila, ker hoče biti svobodna in naposled uživati življenje, ki jo je doslej goljufalo.

Pa kaj ji je mar, kar bo—potem? Za kakšnega sina naj se žrtvuje? Sama hoče živeti, sama kaj doseči, sama kaj veljati. Sama mora navzgor, mora, mora . . .

Frizerka je naposled opravila, odstranila vse mučilne instrumente in primaknila ogle-dalo.

Julka je vstala. Še enkrat je morala sesti, kajti noge so ji bile svinčene, vsi udje otrpli, v tilniku je čutila železno motko in glava se ji je zdela kakor čeber. Frizerka se je nasmehnila in ji podala stekleničico z dišavo. To je pomakalo. Kmalu je začela lažno dihati, z ramen se je odvalilo nevidno breme in ko je zopet vstala, so se noge pokorile njeni volji. Le glava je bila še vedno težka, česar pa ni bilo videti v zrcalu, ki je kazalo tisoč kodrov kakor da jih je narava naredila, ko je bila še otrok.

Ko je Julka stopila v veliki salon, so se odprla vrata sosedne lože, iz katere je izstopilo neznano dekle in polagoma stopalo proti izhodu. Bila je že pri vratih, ko je lastnica etablismaja nagovorila Julko:

“Gospa Lipmanova, upam, da je vse izvršeno po vaši želji.”

Dekle pri vratih se je zdrznilo, trenotek preudarjalo in se potem vrnilo.

“Gospa Lipmanova?” je vprašala neznan-ka.

“Da. Toda—”

“O—seveda me ne poznate. Kako bi? Razen če bi vam bil moj glas ostal v spominu. Hotela sem se vam le zahvaliti za vaše prijazno vabilo.”

Julka je za hip brskala po svojem spominu, a nato je vzkliknila:

“O, vi ste—”

“Magda.”

“Da, da. Nisem se mogla spomniti takoj.”

Magda se je poklonila.

“Razumljivo. Moje ime ni edino, ki ga imate na svoji listi in seveda, tudi najvažnejše ni.”

“Nisem mislila tako. Kakšen slučaj, da se srečava tukaj. Hm, če se vam ne mudi, bi lahko šli skupaj na malo južino.”

Kar tako ji je prišlo na jezik, ne da bi bila kaj mislila pri tem.

“Preveč ste ljubeznivi,” je odgovorila Magda. “Res se mi ne mudi.”

“Tedaj ni nobene zapreke,” je dejala Julka, ki se je šele sedaj prav zavedla, da jo je povabila. — Sicer pa—je dodala v mislih—bo vsaka družba boljša od samote; vsaj ne bo dovolila sitnim mislim, da bi jo zopet nadlegovale.

Odšli sta torej v bližnjo malo, a gurmanom dobro znano francosko gostilno, ki tudi Magdi ni bila tuja. Zdelo se je, da je tukaj še bolj domača kot Julka in osobje jo je pozdravljalo z neko intimno spoštljivostjo, ki se temeljito razlikuje od formalne uslužnosti dobro treniranih, ostro opazujočih in ocenjujočih strežajev. Ko ju je maitre d’hotel vodil do mize, je Julka videla, da se ne le frizura, ampak tudi kvaliteta Magdine obleke prav nič ne razlikuje od njene, vedla pa se je vsaj tako odlično kakor dame, katere je srečavala v nočnih klubih. Če bi obe prišli z Lipmanom in bi vsi trije tako korakali za glavarjem strežajev, ki bilo težko uganiti, katera je Lipmanova žena, katera pa njegova tajnica.

Da, kje so razlike? Kako se spoznajo? Vendar pa so razlike, morajo biti razlike, kajti brez njih svet ne bi bil tak kakršen je, brez njih ne bi moralo njeno življenje biti večer boj, brez njih... o—v kakšne dalje daljave ženejo človeka take misli, nemogoče misli v nemogoče daljave...

Sedli sta in začeli pregledovati jestvenik.

“Vidi se, da ste tukaj kot doma,” je dejala Julka.

“V takem lokalu se ni težko vdomačiti,” je s smehljajem odgovorila Magda.

“Ne vem. Rekla bi, da je tudi za to potreben poseben talent. Bojim se, da ga jaz nimam.”

“O—preskromni ste in to si le domišljate. Taka misel je le ovira; otesite se je, pa bo vse lahko.”

Vi imate izkušnje v tem.”

“Pridobiti si jih je treba. Kam bi človek prišel brez njih? Oziroma—kam ne bi prišel? Kje bi obtičal?”

“Vi nočete obtičati v—”

“Nikar se ne ženirajte. Če ste nameravali reči “v blatu,” ste imeli prav. V tisti zasrajeni veliki hiši s škripajočimi stopnicami, z zasajenimi plinskimi svetlikami, z dolgimi, tesnimi hodniki, kamor sonce nikdar ne posveti in vse diši po ponižanju in sramoti nisem hotela ostati. Hiša, v kateri sem bila rojena, stoji še sedaj, pa bi bila morala biti porušena še pred mojim rojstvom. In še vedno žive ljudje v njih in mnogo jih niti ne misli, da je drugod svetloba in svež zrak in zdravje in življenje. Ne, tam nisem hotela obtičati. Če ste mislili na to, ste imeli prav.”

“Ne, nisem vedela . . .”

“Da je bilo moje gnezdo v slumu . . . Seveda, kako naj bi vedeli? Ampak na tisoče življenj se pričinja tam in na tisoče se jih tam dovršuje.”

“Nisem hotela obuditi takih neprijetnih spominov.”

“Sedaj me tako obujanje ne boli več. Rešila sem se. Jaz. Včasih me je obhajal neprijeten občutek, da to ni dovolj. Cele dele mesta bi bilo treba porušiti, cele trume prebivalcev preseliti—ne vem kam—na deželo, v druge mestne okraje, kjer bi otroci mogli živiti kot

otroci, rasti, uživati zdravje, telesno in duševno zdravje . . . Oprostite, nisem vas hotela trapiti s temi mračnimi slikami. Resnično mislila sem le sama nase. Jaz nimam moči, da bi skrbela za druge. Ne poznam poti ne sredstev in če bi jih poznala, bi najbrže ne bila sposobna, da bi jih rabila.”

Natakar je prekinil njeno razglabljanje. Vsaka je prišla svojo žlico in lotili sta se juhe, bleščeče se in blago dišeče in odganjajoče vsako misel na “slume” in “tenemente.”

Dalje prihodnjič)

Severni sij

Zadnje čase je bilo v naših krajih večkrat videti severni sij (Aurora Borealis) in nekatero noč je bila slika izredno krasna. Tu pa tam so ljudje po cele ure opazovali to prikazen, ki pada med najsijajnejše, kar nam jih kaže priroda. Verjetno je, da se bo ta igra svetlobe prihodnje tedne še večkrat ponovila in očarala marsikatero oko.

Včasih je slišati, da je le po zimi mogoče, videti severni sij, kar pa je pomota, kajti v resnici se večkrat prikaže v letnih mesecih. Slika ni vedno enako veličastna. Včasih je sij tako slaboten, da se prav lahko prezre ali pa se površnemu opazovalcu zdi, da vidi le meglene pramene. Tudi znanost še ne more popolnoma natančno razložiti te prikazni; dognano pa je, da je v najtesnejši zvezi s sončnimi pegami.

Za navadno prosto oko so sončne pege le temne lise nepravilne oblike, ki kazijo lice sonca. Majhen daljnogled pokaže, da so te pege nemirne in se čudno vedejo. Opazovanja astronomov so pa dognala, da so to silni viharji kakor naši cikloni, z razliko, da je ciklon le veter, to se pravi, močno gibanje zraka, v sončni pegi se pa kakor blazni gibljejo neštetilni neskončno majhni električni delci. Velik del teh je kakor izstreljen iz sonca v svetovni prostor, v katerem se giblje tudi zemlja. Če zadenejo ti električni delci gornje plasti našega zraka, ki je v onih višavah sila redek, jih ogrejejo, tako da zažare. To je, kar imenujemo severni sij. Enaka prikazen se ob drugih časih

pojavi tudi na južnem nebu, na videz izhajajoča od južnega pola.

Kaj so ti električni delci, ni še znano. Včasih so mislili, da so elektroni (deli atoma), to mnenje je pa znanost opustila. Vendar pa ve precej o njihovem obnašanju. Čudno je zlasti, da ne potujejo vsi z enako brzino. Nekateri dosežejo zemeljsko atmosfero v petnajstih urah, drugi potrebujejo po trideset ur. Večina jih hiti po tisoč milj na sekundo, kar pomeni, da dosežejo zemeljsko ozračje v šest in dvajsetih urah.

Po neštetih opazovanjih se lahko reče, da se sij redko kdaj razvije v višini izpod petdeset milj, včasih pa žari zrak do šest sto milj nad našimi glavami.

Sončne pege so podvržene nekemu čudnemu zakonu; v teku enajstih let—ali vsaj prilično v tem ciklu—se najprej polagoma množe, potem pa njih število pada, tako da proti koncu tega cikla po nekaj mesecev ni ne ene pega; nato se pa zopet prične stara igra množitve in opadanja. Normalno je ob času maksima, torej kadar je na soncu največ peg tudi največ severnega soja. Potemtakem bi ga sedaj moralo biti zelo malo ali pa nič, kajti sonce je prišlo v tisto dobo, ko se število peg vedno bolj manjša. Toda v tem času se pege bolj in bolj bližajo sončnemu ravniku in vsled tega merijo električni izbruhi bolj naravnost proti zemlji; električni delci torej bolj pogostoma dosežejo naše ozračje in ga ožare.

RAZOČARANJE NA ISLANDIJI

(Nadaljevanje z druge prednaslovne strani)

vabljen je bil tudi v Berlin, kjer so ga ob- sipavali z vljudnostjo in—z vprašanji. Nekoli- ko mesecev pozneje, leta 1929 je Lufthansa (nemška letalska družba) poslala skupino in- ženirjev in letalcev na Islandijo, kjer so v glavnem mestu Reykjaviku ustanovili nemško družbo, da bi proučavala možnosti dežele za trgovske zračne linije. Nekaj članov te skupi- ne je odšlo z enakim namenom na Grenlandijo. Poročila o teh izvidih so prišla tudi v Wash- ington in so tam povzročila neprijetne občutke. Toda ob onem času je še Stresemann vodil usodo Nemčije in svet je užival mir.

“Ko je Adolf Hitler postal kancelar, je bila poslana “prijateljska” misija na Islandijo, da bi ondotno mladino učila rabo letal brez motorjev. To je dalo nemškim “učiteljem” iz- vrstni priliko za geometerski pregled island- skih dolin in pristanišč in za zanimive foto- grafije. Obenem so začeli prihajati nemški turisti v velikem številu na Islandijo. V island- sko vodovje je dospela nemška podmornica za

“nadzorovanje nemških ribiških ladij.” Na- posled, v poletju 1939 se je berlinska vlada začela pogajati z islandsko z namenom, da bi dobila monopol za “zračno navigacijo arktičnih voda.” Toda Islandiji ni nemško letalsko olje prav nič dišalo in je odklonila ponudbe z vljudno zahvalo...”

Če se vzamejo v poštev podobni poizkusi v južni in centralni Ameriki, od katerih so se nekateri bolje obnesli kot na Islandiji, če se spomnimo, da so nemški “prijateljski” letalci imeli priliko v Kanadi, da so videli vsa letališča in mnogo drugih obrambnih priprav, če na- dalje vidimo, da se v Zedinjenih državah vsak čas ujame nekoliko nemških vohunov v zanki in da niso vsi nemški konzuli, trgovski zastop- niki in podobni uradni funkcionarji bili nič drugega kot špijoni in nacijski agenti, tedaj tudi slepec ne more več dvomiti, da so Hitler- jevi “geopolitiki” predli in razprostirali mrežo po vsej Ameriki in kdor še verjame, da se je vse to godilo brez zavojevalnih namenov, je neozdravljiv. Na Islandiji jim je spodletelo in mnoga znamenja kažejo, da jih bo “fratalo” tudi drugod.

Delavnost organizacij

Cleveland, O. — Dne 28. sept. se je vršila v Sloven- skem delavskem domu na Waterloo rd. prireditve, ki jo je aranžirala Zveza kulturnih društev S. D. D., da z njo počasti našega marljivega kulturnega delavca Antona Eppicha. V prvem delu sporeda je nastopil g. Eppich sam, spremljal živo sliko “Deseti brat” z recitiranjem Simon Gregorčičeve “Siromak” in podal kupleta “Dimnikar” in “Otročiček,” dočim so med odmori peli Antoinette Simčič, Frank Plut, Louis Belle in John Nosan. V drugem delu so bile podane sledeče točke: “Smoke Gets in Your Eyes” (kvintet Betty Radel, Edith Coff, Sylvia Mascia, Elizabeth Joca in J. P. Jones), “Dark Eyes” (igral na violino Vladim- ir Maleckar), “Ave Maria” (duet Betty Radel in Edith Coff), “The Last Rose of Summer” (Betty Radel), “Rosary” (kvintet, isti kot zgoraj), “Simple Aveu” (trio Richard Resnik, Vladimir Maleckar, Anton Eppich), “When Love is Kind” (Edith Coff), “Carmencita” (trio Edith Coff, Sylvia Mascia, Elizabeth Joca) in “Alita” (Richard Resnik piano, Vladimir Maleckar violina in Anton Eppich flavta). Priredba je bila prav uspešna.

Cleveland, O. — Pevsko društvo Glasbena matica je dne 5. okt. vprizorilo tridejansko komično opereto “Cigan- Baron,” uglasbil Johann Strauss, glasbene točke prevedel Anton Šubelj, besedilo pa John V. Kaučič. Vloge so bile razdeljene sledeče: Louis Belle (ciganski baron Barinkaj, tenor), Frank Plut (posestnik Zupan, visoki bariton), Antoinette Simčič (Zupanova hči, sopran), Anton Eppich (pisar Karnera, bas), Emily Mahne (njegova žena, alt), Louis Grdina (njun sin, bariton), Rudolph Widmar (grof Homonaj, tenor), June Babitt (ciganka Čipra, mezzo- sopran), Carolyn Budan (njena hči, sopran), Anne Zar-

nick in Minka Kramer (dekleti, sopran in alt), Anton Podobnik (cigan Pavle in sluga pri Zupana, tenor) in Anton Smith (cigan). Mešani zbor je nastopal v vseh dejanjih. V opereti je nastopila tudi baletna skupina iz plesne šole Mme. Bianca. Predstavo je spremljal orkester in klavir. Dirigent in režiser je bil Anton Šubelj. Pri klavirju Edwin Kužnik.

Glasbena matica je s to priredbo žela lep uspeh. Opereta je bila podana zelo dobro in občinstvo je bilo popolnoma zadovoljno z njo. Solisti, med katerimi sta bili tudi dve novi moči (June Babitt in Emily Mahne) so se častno odrezali, zbor je pel ubrano, orkester je bil dober in baletke so doprinesle k slikovitosti predstave.

Udeležba je bila izredno velika—avditorij Slovenske- ga narodnega doma je bil napolnjen, kar pomeni, da je prišlo k priredbi okrog 1.200 ljudi. Opereta bo ponovljena dne 2. nov. v korist jugoslov. pomožnega sklada.

Čudež. Iz Berlina prihaja—po ovinkih— sledeča zgodbica, katero si pripovedujejo Nem- ci, kadar so prepričani, da jih ne sliši nobeno gestapovsko uho:

Nekega večera je Hitler čutil potrebo, da kaj čita, česar že dolgo ni bil storil. Slučajno mu je prišlo v roke sveto pismo in—prav tako slučajno—se je odprla stran, na kateri je po- vest o prehodu Izraeličanov skozi Rdeče morje. Čital je to storijo z nenavadnim zanimanjem.

Nato je ukazal nekemu šturmarju, naj mu pripelje enega najglasovitejših rabincev iz koncentracijskega tabora. Ko so privedli starega moža, ga je Hitler, ki je nestravno čakal, kar naravnost vprašal:

“Ali mislite, da bi se mogel ponoviti čudež v Rdečem morju?”

“Mogoče.”

“Dobro,” je dejal Hitler; “meni bi tak čudež baš sedaj prav prišel. Recimo, da uredimo vse za vaše ljudstvo, odpremo koncentracijske tabore in odpravimo preganjanje. Ali bi sodelovali z menoj?”

Stari mož je premišljeval kakšno minuto.

“Starinske besede seveda poznam. Toda rabiti bi moral magično palčico, katere so se posluževali Izraeličani.”

“Ali—ali se ni izgubila?”

“O—ne.”

“Tedaj jo moramo dobiti. Na vsak način jo moramo dobiti. Kje pa je?”

Rabinec se je lahko nasmehnil:

“V britanskem muzeju v Londonu.”

TISKOVNI FOND CANKARJEVEGA GLASNIKA

Prispevali od 27. avgusta do 21. oktobra 1941:

Svobodomiselne Slovenke št. 2 SDZ	\$ 12.00
Nabral Vincent, Salmich. Prispevali:	
Vincent Salmich \$5.00. Po \$1.00: Louis Kocjan in Frank Turk. Po 50c: Tony Kukavac in John Krebel. Skupaj	8.00
E. K.	10.00
Ivan Jontez	10.00

Skupaj v tem izkazu	\$ 40.00
Zadnji izkaz	392.15

Skupaj od 13. dec. 1940 do 21. okt. 1941

\$432.15

Odbor Cankarjevega glasnika se zgoraj omenjeni organizaciji in posameznikom iskreno zahvaljuje. Želeli bi, da bi dobili mnogo posnemalcev!

Kadar potrebujete okrepčila se ustavite na

1194 East 71st St.

Vljudna postrežba:

ŽGANJE, PIVO in VINO

Hribar-Schuster,

lastnika

Iskreno vabilo na proslavo 25-letnice

Soc. pev. zbora “ZARJA”

ki se bo vršila

v četrtek (Zahvalni dan) 20. novembra 1941

V SLOV. NAR. DOMU NA ST. CLAIR AVE.

Pričetek ob 3:30 popoldne

Vsem našim posetnikom se iskreno zahvaljujemo za sodelovanje v prošlosti, in Vas uljudno vabimo, da nas obiščete na Zahvalni dan. Pripeljite tudi svoje prijatelje in znance. Mi Vam garantiramo izvrsten program in neprisiljeno zabavo.

PEVCI IN PEVKE ZARJE.